

Konrad
Dziątkowski Adm. wydawnictw

KOMISJA KODYFIKACYJNA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

PODSEKCJA III PRAWA CYWILNEGO

TOM I. ZESZYT 3 d.

TREŚĆ NUMERU:

KODEKS CYWILNY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

**KSIĘGA PIERWSZA
PRZEPISY OGÓLNE.**

PROJEKT

WRAZ Z UZASADNIENIEM

opracował

IGNACY ŁYSKOWSKI,

profesor Uniwersytetu warszawskiego, referent główny
do części ogólnej kodeksu cywilnego i prawa zobowiązań.

Warszawa, dn. 1 marca 1931 r.

UZASADNIENIE

CZĘŚĆ DRUGA (Art. 129 — 161).

KOMISJA KODYFIKACYJNA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

PODSEKCJA III PRAWA CYWILNEGO.

TOM I. ZESZYT 3 d.

TREŚĆ NUMERU:

KODEKS CYWILNY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

**KSIĘGA PIERWSZA
PRZEPISY OGÓLNE.**

PROJEKT
WRAZ Z UZASADNIENIEM

opracował

IGNACY ŁYSKOWSKI,

profesor Uniwersytetu warszawskiego, referent główny
do części ogólnej kodeksu cywilnego i prawa zobowiązań.

Warszawa, dn. 1 marca 1931 r.

UZASADNIENIE

CZĘŚĆ DRUGA (Art. 129 — 161).

325560

OBJAŚNIENIE SKRÓCEN.

(porówn. Objąśnienie skróceń na początku „Uzasadnienia“ Części pierwszej, Art. 1 — 128, projektu niniejszego).

Colin et Capitant = A. Colin et H. Capitant, Cours de droit civil français, T. I, wydanie siódme, Paris (Dalloz) 1931.

Konic = H. Konic, Prawo rzeczowe. Wykład ustaw obowiązujących w b. Królestwie Kongresowem z uwzględnieniem przepisów innych dzielnic oraz Kodeksu szwajcarskiego, Warszawa 1927.

Neumann = H. Neumann, Handausgabe des Bürgerlichen Gesetzbuches für des Deutsche Reich, I—III, Berlin (F. Vahlen).

O = Orzecznictwo Sądów Polskich. I n. Warszawa (Hoesick).

O. S. N. = Zbiór orzeczeń Sądu Najwyższego. Orzeczenia Izby Pierwszej (Cywilnej) od r. 1917 począwszy. Warszawa (Ministerstwo Sprawiedliwości).

O. T. = Orzecznictwo Sądów Polskich. Tezy 1918 — 1928. Zebrał i ułożył Czesław Poznański. Warszawa (Hoesick) 1930.

O. T. W. = Prawo ziem wschodnich w orzecznictwie Izby I-ej Sądu Najwyższego. Tezy opracowała Lidzja Bergman. Dodatek do Gazety Sądowej Warszawskiej 1926 i 1927, oraz 1929 i n.

Planck = G. Planck, Bürgerliches Gesetzbuch nebst Einführungsgesetz, erläutert von G. Planck, in Verbindung mit A. Achilles u and., I—III, Berlin (J. Guttentag).

Planiol et Ripert = M. Planiol et G. Ripert, Traité pratique de droit civil français, T. I, Paris (Librairie générale de droit et de jurisprudence) 1925.

Rossel et Mentha = V. Rossel et F. H. Mentha, Manuel du droit civil suisse, wydanie drugie, T. I—III. Lausanne (Payot) 1922.

Zoll = Fryderyk Zoll, Prawo cywilne, opracowane głównie na podstawie przepisów obowiązujących w Małopolsce, przy współdziałaniu J. Gwiazdomorskiego, L. Oberlendera i T. Softysika. T. I, Część ogólna. Wydanie piąte, Poznań (Wojewódzki Instytut Wydawniczy) 1931.

UWAGA WSTĘPNA.

Przeprowadzenie jednostajnego orzecznictwa na ziemiach Polski będzie ułatwione, jeżeli sędzia za punkt wyjścia swych rozważań brać będzie *stosunek życiowy*, starając się ocenę tego stosunku życiowego uzgodnić z przepisami ustawy, a nie odwrotnie, jeśli brać będzie za punkt wyjścia przepisy ustawy, starając się ocenę tego stosunku życiowego podporządkować pod przepisy ustawy. Metoda druga ma ten skutek niepożądany, że sędzia biorąc za punkt wyjścia odnośny przepis ustawy, szukać będzie odpowiedzi bezpośredniej w tym przepisie, a nie znajdując jej tam, uciekać się będzie do poprzednio obowiązującej ustawy, której przepisy będzie się starać uzgodnić z przepisami nowej ustawy. W ten sposób oczywiście wykładnia przepisów nowego kodeksu będzie rozbieżna, zależnie od sformułowania przepisów w kodeksach poprzednio obowiązujących. Taka metoda utrudni niezmiernie ujednostajnienie orzecznictwa dla całej Polski.

Albowiem, biorąc za punkt wyjścia *stosunek życiowy*, zauważyć można, że często mimo rozbieżnego sformułowania przepisów w różnych kodeksach wyrok będzie taki sam. Czy *zboże na pniu* uważać będziemy za nieruchomość (K. C. Art. 520, K. A. § 295) lub za istotną część składową gruntu (K. N. § 94), to wpływać będzie na *uzasadnienie* wyroku. Ale sam wyrok będzie ten sam, np. że zboże na pniu jest objęte sprzedażą gruntu.

Mając zatem do rozstrzygnięcia pytanie, czy zboże na pniu jest objęte sprzedażą gruntu, sędzia nie zaglądając do żadnego kodeksu, odpowie sobie, że zboże na pniu jest objęte sprzedażą gruntu. Dopiero przy *uzasadnianiu* zwrzrzy do nowego kodeksu, gdzie stwierdzi, że zboże na pniu jest owocem (Art. 138) i jako taki przynależnością gruntu (Art. 139), dzielącą los prawny gruntu (Art. 135).

Do Działu III.

1) W kodeksach, obowiązujących na ziemiach naszych, podział rzeczy na różne kategorie jest bardzo rozbieżny. Tłumaczy się to tem, że często kodeksy trzymają się mechanicznie podziału, przekazanego nam przez, często fałszywie zrozumiane lub fałszywie przystosowane, prawo rzymskie, zamiast za podstawę brać stosunki życiowe nowoczesne, które powinny być podstawą dla kodyfikacji (zob. *Łyskowski, W sprawie kodyfikacji naszego prawa cywilnego*, Themis Polska, Serja trzecia, tom II, Warszawa 1924/5, str. 14 n.).

Aby dać chociaż jeden przykład, zaznaczyć należy, że wielkie kodyfikacje, na początku XIX wieku wydane, wszystkie rzeczy dzielą na ruchome i nieruchome w tem rozumieniu, że każda rzecz musi być albo ruchoma albo nieruchoma. Ten podział rzeczy jest uważany za główny i tej alternatywie poddane są wszystkie rzeczy.

I tak *K. C. Art. 517 n.* dzieli „majątek na *ruchomy i nieruchomy*“, i przydziela wszystkie rzeczy albo do jednej, albo do drugiej kategorii. Tym sposobem *K. C. Art. 518 – 526* zalicza do nieruchomości nie tylko grunt, budynki, wiatraki lub młyny na słupach przymocowane, zbiory na pniu i owoce drzew jeszcze nie zebrane, ale nawet zwierzęta, przez właściciela gruntu oddane dzierżawcy do uprawy gruntu, narzędzia rolnicze, gołębie w gołębnikach, króliki w zagrodach i t. p.

K. A. § 293 daje tej samej konstrukcji prawnej inne sformułowanie, postanawiając, że „rzeczy, same w sobie ruchome, w rozumieniu prawnem uważane są za rzeczy nieruchome, jeżeli mocą ustawy lub przeznaczenia przez właściciela stanowią przynależność rzeczy nieruchomej“.

Prawo rzymskie natomiast dzieli rzeczy na różne kategorie, a pomiędzy temi dosyć licznymi kategorjami, wymienia

także kategorię rzeczy ruchomych i nieruchomych. Bynajmniej zaś prawo rzymskie nie uważa, jakoby *wszystkie* rzeczy były ruchome albo nieruchome. Zob. G. II, 1 — 27.

Według prawa rzymskiego, rzeczy albo mogą być w naszym majątku albo nie mogą (G. II, 1 *in nostro patrimonio, extra nostrum patrimonium*). Ponieważ rzeczy *divini iuris* nie mogą być w naszym majątku (G. II, 9), więc *wszystkie* rzeczy są albo *divini iuris* albo *humani iuris* (G. II, 2 *Summa itaque rerum divisio in duos articulos diducitur; nam aliae sunt divini iuris, aliae humani*). Tutaj jest więc *alternatywa*: każda rzecz musi być albo *divini*, albo *humani iuris*. Taka alternatywa zachodzi też wobec rzeczy, które są *humani iuris*: one są albo *publiczne* albo *prywatne* (G. II, 10 *Hae autem res. quae humani iuris sunt, aut publicae sunt aut privatae*).

Wśród rzeczy prywatnych *alternatywę* przedstawia tylko podział na *res Mancipi* i *res nec Mancipi*, który nas tutaj nie interesuje.

Ale to też są *jedynie alternatywy*.

O ile prawo rzymskie wspomina o innych rodzajach rzeczy, to zaznacza tylko ich *przymioty*. Z tego stanowiska *niektóre* rzeczy są bądź *zmysłowe*, bądź *niezmysłowe* (G. II, 12 *Quaedam praeterea res corporales sunt, quaedam incorporeales*).

Co do *rzeczy ruchomych i nieruchomych*, to Gaius, prawnik okresu klasycznego, żyjący na początku II w. po Chr., o podziale rzeczy na ruchome i nieruchome wcale nie wspomina, lecz przy innych sposobnościach zaznacza np. że zasiedzenie rzeczy ruchomych uskutecznia się z upływem roku (G. II, 42, cf. II 50.204), że wobec rzeczy ruchomych ma zastosowanie *interdictum utrobi* (G. IV, 149. 150), w jaki sposób wobec rzeczy ruchomych odbywa się *legis actio in rem* (G. IV, 16), przyczem za przeciwieństwo bynajmniej nie uważa rzeczy nieruchomej. Gaius w swych instytucjach wogóle nie zna wyrazu *immobilis* (zob. P. P. Zanzucchi, *Vocabolario nelle Istituzioni di Gaio*, Milano, 1910), lecz mówi o rzeczach, które

bez szkody nie mogą być sprowadzone do sądu (G. IV, 17 Si qua res talis erat, ut sine incommodo non posset in ius adferri vel adduci, velut si columna aut grex alicuius pecoris esset rel.).

Ogólnego podziału rzeczy na ruchome i nieruchome nie zna również *kodyfikacja Justyniańska* z VI wieku po Chr. (zob. J 2, 1 de rerum divisione, D 1, 8 de divisione rerum et qualitate), lecz podobnie jak *Gaius* przytacza tylko przypadki, w których rzeczy nieruchome (*res immobiles*) podlegają innym przepisom, niż rzeczy ruchome (D 2, 8, 15; D 3, 3, 63; D 50, 16, 66), chociaż Justynian sam już wspomina, że są rzeczy, które „są uważane za nieruchome“ (C 7, 31, 1, 1 a. 531: rebus, quae immobiles sunt vel esse intelleguntur). Porówn. *B. Kübler*, Res mobiles und immobiles w Studi in onore di P. Bonfante, vol. II, Milano 1930, str. 349 n.

Nie tak daleko jak *K. C.* i *K. A.* idzie *K. R.* Art. 384, który za „majątek“ nieruchomy uważa „ziemię i wszelkie używalności ziemskie, domy, zakłady, fabryki, sklepy, wszelkie budynki i puste place, tudzież drogi żelazne“.

Z drugiej strony *K. R.* Art. 387 uważa za „przynależność“ ziemi: „stojące na niej budynki kościelne i inne, zabudowanie dworskie, młyny, mosty, przeprawy, tamy, groble, rzeki, jeziora, stawy, błota, drogi, źródła i inne tym podobne miejsca, wszystkie płody, otrzymywane na powierzchni ziemi i wszystkie ukryte w jej wnętrzu metale, minerały i inne ciała kopalne“. W art. 388 — 390 *K. R.* wylicza przynależności fabryk i zakładów, domów, majątku nieruchomego.

Dopiero *K. N.* § 94 n. zerwał z systemem podziału wszystkich rzeczy na ruchome albo nieruchome i wogóle nie postanawia jakie rzeczy uważać należy za rzeczy ruchome albo nieruchome. (Zob. poniżej do art. 130 uw. 3).

Natomiast *K. N.* w § 94 i § 95 postanawia, jakie są „istotne części składowe“ gruntu i zabudowania, *zaliczając* w § 96 do „części składowych“ („istotnych“, według orzecznictwa, zob. *Achilles* do § 96 uw. 2) *gruntu* także „prawa, przywiązane do własności gruntu“.

Od „części składowych“ gruntu, które jako takie dzielą los prawny gruntu, *K. N.* odróżnia „przynależność“ (§§ 97, 98) oraz *owoce i pożytki* (§§ 99, 100).

Z najnowszych ustawodawstw *K. Szw.* rozróżnia: 1) „*części składowe*“ rzeczy, postanawiając, że idą one za samą rzeczą, dzieląc jej los prawny. Do części składowych rzeczy zalicza ustawodawca „wszystko, co według miejscowych zwyczajów do składu rzeczy należy i bez zniszczenia, uszkodzenia lub zmiany rzeczy nie może być odłączone“ (art. 642), 2) *naturalne owoce* rzeczy, postanawiając o nich, że *aż do odłączenia stanowią część składową rzeczy* (art. 643), 3) *przynależność* rzeczy, postanawiając, że dzieli ona los prawny rzeczy głównej. Charakter „przynależności“ może jednakże mieć tylko rzecz ruchoma (art. 644, 645).

Pozatem *K. Szw.* w osobnych tytułach (19 i 20, Art. 655 n.) umieszcza przepisy o własności gruntu i o własności ruchomości, przyczem za *grunt*, w zrozumieniu kodeksu, uważa: 1) posiadłości (Liegenschaften, *biens-fond* i *beni immobili*), 2) samoistne i trwałe *prawa*, wpisane w księgę gruntowej, 3) kopalnie.

Przedmiotem *własności ruchomości* zaś, według *K. Szw.* Art. 713, są: „rzeczy zmysłowe, z natury swej ruchome, oraz siły przyrody, mogące być poddane władztwu prawnemu, o ile nie są zaliczane do gruntów“ (tekst francuski mówi: „La propriété mobilière a pour objet les choses qui peuvent se transporter d'un lieu dans un autre, ainsi que les forces naturelles qui sont susceptibles d'appropriation et ne sont pas comprises dans les immeubles“).

K. Braz. Art. 43 rozróżnia „majątek“ nieruchomy (Art. 43 — 46) i ruchomy (art. 47 — 49) oraz majątek główny i uboczny (Art. 58), postanawiając w Art. 59, że, w braku odmiennego postanowienia, rzecz uboczna idzie za rzeczą główną (*coisa accessoria segue a principal*). Do rzeczy ubocznych zalicza w art. 60 owoce, plody i dochody z kapitału, zaś do rzeczy ubocznych gruntu (art. 61): plody organiczne powierzchni,

minerały znajdujące się w ziemi oraz dzieła będące w stałym związku z gruntem, bądź na jego powierzchni, bądź pod nią.

Postanowienie szczególne zawiera art. 62, według którego do przynależności (accessorias) rzeczy zalicza się również wszelkie poprawki (beneficiorias) rzeczy, z wyjątkiem malowidła w stosunku do płótna, rzeźby w stosunku do materiału, pisma i innych prac graficznych w stosunku do materiału, na którym są wykonane.

Projekt niniejszy porzuca system, według którego wszystkie rzeczy są albo ruchome albo nieruchome.

Tam, gdzie ustawodawca ten podział przeprowadził, widocznym jest, że uczynił to zwłaszcza z tego powodu, żeby uzyskać skutek prawny, że niektóre rzeczy dzielą los prawny gruntu, i że aktem prawnym, dotyczącym gruntu, objęte są również rzeczy wymienione. Aby uzasadnić ten skutek prawny, ustawodawca zaliczył szereg rzeczy do nieruchomości.

Projekt niniejszy urzeczywistnia ten skutek prawny przez to, że zalicza szereg rzeczy do przynależności (Art. 132), przez co dzielą one los prawny gruntu. (Art. 135).

W ten sposób szczególnie ochrona prawna dla niektórych przynależności, pożądana ze względów gospodarczych, w całej pełni jest zapewniona. Przypomnieć przy tem należy, że K. Szw., który jak najusilniej otacza grunty opieką prawną (zob powyżej), jednakże nie przyjął ogólnego podziału *wszystkich* rzeczy na ruchome i nieruchome, z wyliczeniem jakie rzeczy liczą się do pierwszych i jakie do ostatnich.

O ile zaś chodzi o to, aby niektóre rzeczy odpowiednio podlegały tym samym przepisom co nieruchomości, kwestja ta unormowana jest przez poniższy Art. 131.

Aby nie pozostawić żadnych wątpliwości, *Projekt niniejszy* zalicza do nieruchomości tylko grunt (Art. 130); zaznacza jednakże, że niektóre inne rzeczy podlegają przepisom prawnym, obowiązującym względem nieruchomości (Art. 131).

Pozatem *Projekt niniejszy* rozróżnia „przynależność“ (Art. 132 — 137), „owoce i pożytki“ (Art. 138 — 139), oraz „nakłady“ (Art. 140 — 141)..

Do Art. 129.

1) *K. C.* Art. 516 n. nie daje określenia, czym jest „rzecz“, lecz mówi o różnych rodzajach „majątków“, zgodnie z *K. F.* Art. 516 n., który mówi o distinction des „biens“.

K. R. Art. 383 n. idzie za *K. F.* i mówi również o różnych rodzajach „majątków“.

K. A. § 285 obejmuje przez „rzecz w rozumieniu prawa“ „wszystko to, co różni się od osoby i służy do użytku ludzi“.

K. N. § 90 zalicza do „rzeczy w rozumieniu ustawy“ tylko „przedmioty zmysłowe“. Jednakże orzecznictwo, korzystając z tego, że *K. N.* odróżnia pojęcie „rzeczy“ od pojęcia „przedmiotu“, podciąga pod „przedmioty“ również prawa, także prawa autorskie oraz dobra niematerialne. Zob. *Achilles* do Rozdziału o rzeczach (§ 90 n.) w uwadze wstępnej pod Nr. 1.

Projekt niniejszy nie dodaje zastrzeżenia „w rozumieniu prawa“, jak to czynią *K. A.* § 285 i *K. N.* § 90, ponieważ to rozumie się samo przez się. Skoro bowiem ustawa daje określenie wyrazu, a zatem definicję, wynika z tego, że określenie to odnosi się do prawa, a nie do stosunków potocznych, w których przez „rzecz“ rozumie się wszystkie rzeczy zmysłowe poza człowiekiem. Ponieważ jednakże może być wątpliwem, czy w danym przypadku mamy przed sobą rzecz zmysłową, czy zatem np. są nią promienie słoneczne, elektryczność i t. p., uzasadnione jest, aby ustawa zaznaczyła, co rozumie przez „rzecz“.

2) Projekt przyjmuje „szerokie“ pojęcie „rzeczy“, jak to czyni już *K. A.* § 285 i za czym gorąco przemawia *E. Swo-*

boda, Die Neugestaltung der Grundbegriffe unseres bürgerlichen Rechts, ihre Bedeutung für die Gegenwart und für das Privatrecht der Zukunft (Wien 1929) str. 52 n.

W doskonałej rozprawie p. t. „Il diritto civile dell'avvenire“, ogłoszonej w Rivista internazionale di filosofia del diritto X, 3 (Roma 1930), str. 36, po uw. 4, p. *Swoboda*, rozumie przez „rzecz“ „wszystko, co może być przedmiotem własności“. (Porówn. poniżej do Art. 148 uw. 2). Ale przy takim określeniu możnaby przypuszczać, jakoby chodziło o rzeczy, które mogą być w całkowitem „władztwie“ osoby, w przeciwieństwie do rzeczy, które podlegają tylko władztwu częściowemu, jak to wyraża K. C. Art. 543: „Można mieć do majątku (to znaczy do „rzeczy“, ponieważ K. C. nie mówi o „rzeczach“, lecz o „majątkach“, o „mieniu“, biens, zob. powyżej Nr. 1) bądź prawo własności, bądź proste prawo korzystania, bądź tylko roszczenia służebności gruntowych“. A jednakowoż p. *Swobodzie* chodzi nietylko o „szerokie“ pojęcie „rzeczy“, ale w równej mierze także o „szerokie“ pojęcie „własności“ (zob. poniżej do Art. 148 uw. 3), pod które podpada wszystko, co stanowi „mienie“ człowieka, przyczem w skład tego „mienia“ wchodzi nietylko własność rzeczy zmysłowych i prawa na cudzej rzeczy zmysłowej, lecz również prawa zobowiązaniowe i inne prawa, jak prawo autorskie, dobra niematerialne i t. p.

Z tych to powodów wolę określenie pojęcia „rzeczy“, jakie daje powyższy Art. 129 projektu niniejszego.

Do Art. 130.

1) Porówn. powyżej uw. 1 do Działu III (przed Art. 129), oraz poniżej do Art. 135 uw. 2.

2) Oczywiście, ustawa może jeszcze inne rzeczy zaliczać do nieruchomości. Zob. *Dbalowski* str. 411 do § 298, *Zoll* str. 185 Nr. 138.

3) Gruntem w znaczeniu prawnym jest określona powierzchnia ziemi.

Wobec takiego przepisu zbędne jest postanowienie, że

wszystkie inne rzeczy są ruchomemi, wśród których czasami rozróżnia się rzeczy, które mogą poruszać się własną siłą
Zob. K. C. Art. 527 — 530.

Zbędne również są postanowienia, co rozumieć należy przez wyraz „ruchomości“ (np. jako przedmiot zastawu, zapisu i t. p.), jak to czyni K. C. Art. 533 — 536, tem więcej, że te wyliczenia nie mogą być wyczerpujące, i że przedewszystkiem chodzić będzie o zamiar stron. Porówn. *Konic* str. 42 n., str. 60, *Dalloz* do Art. 533 — 536.

Do Art. 131.

1) Dotychczas obowiązujące na ziemiach naszych kodeksy postanawiają, że niektóre rzeczy ruchome *prawnie* są nieruchomościami lub są uważane za nieruchomości.

Tak czynią:

K. C. Art. 518 — 525,

K. R. Art. 384, 387 — 392,

K. A. § 293, 295 — 298,

K. N. § 94, 95.

Projekt niniejszy obrał odmienne sformułowanie, a mianowicie postanawia, że niektóre rzeczy podlegają przepisom obowiązującym dla nieruchomości. Chodzi o to, aby nie nazywać „nieruchomością“ tego, co w rzeczywistości jest ruchome, np. zwierzęta (K. C. Art. 522).

Nie można zaś powiedzieć, że nie stanowi różnicy, czy rzecz jakąś będziemy prawnie uważać za nieruchomość, lub czy powiemy, że ta rzecz podlega „odpowiednio“ („analogicznie“) przepisom obowiązującym dla nieruchomości. Tak nie jest. Jeżeli powiemy, że rzecz prawnie uważana jest za nieruchomość, wynika z tego, że rzecz ta podlega wszystkim przepisom obowiązującym dla nieruchomości, z wyjątkiem przepisów wyraźnie zastrzeżonych. Jeżeli natomiast powiemy, że rzecz podlega „odpowiednio“ przepisom obowiązującym dla nieruchomości, to przez to nie przejmujemy się dla tej rzeczy wszystkich przepisów obowiązujących dla nieruchomości. Uwa-

ga sędziego będzie zwrócona odrazu na to, jakie przepisy obowiązujące dla nieruchomości będą miały „odpowiednie“ zastosowanie. Takiego określenia używa trafnie nasze ustawodawstwo szczególne.

Nasza *ustawa hipoteczna z r. 1818* nie mówi, że niektóre rzeczy uważane są prawnie za nieruchomości, lecz ustanawia dla nich przepisy, obowiązujące dla nieruchomości, np. w Art. 7: „Wszelkie obciążenia własności dóbr nieruchomości (dział V) powinny być jawne przez wciągnięcie tytułu do ksiąg hipotecznych“.

Nasza *ustawa wodna z dn. 19 września 1922 r.* (tekst jednolity w D. U. z r. 1928 Nr. 62 poz. 574) w Art. 62 nie mówi, że prawa „przywiązane do własności gruntowej“ są nieruchomościami, lecz postanawia: „Przepisy dotyczące pretensyj, wpływających z tytułu własności, mają odpowiednie zastosowanie“. W Art. 20 zaś nie zalicza „łożyska wód publicznych“ do nieruchomości, lecz postanawia, że one „mogą być wpisane do ksiąg hipotecznych (gruntowych)“.

Projekt Polskiej ustawy górniczej, opracowany przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu, Warszawa 1926, Art. 48 nie mówi, że „własność górnicza“ jest „nieruchomością“, lecz postanawia: „Nadaną własność górniczą można nabyć na mocy czynności prawnych, *analogicznych do nabywania własności gruntowej*“ i t. d. oraz: „O ile ustawa niniejsza nie zawiera odmiennych postanowień, mają zastosowanie do własności górniczej przepisy prawa cywilnego dotyczące nieruchomości. W szczególności mają zastosowanie przepisy o nabywaniu własności nieruchomości, jak również przepisy dotyczące uprawnień z tytułu własności nieruchomości oraz obciążeń rzeczowych“.

Podobnie K. A. § 451 (nowela z r. 1916) nakazuje dla zastawu gruntowego (hipoteki) intabulację, a nie mówi, że zastaw gruntowy jest nieruchomością, chociaż według *dawniejszego K. A. § 298* hipoteka uważana jest za nieruchomość.

Możnaby pomyśleć o tem, aby również inne rzeczy poddać przepisom, obowiązującym dla nieruchomości, np. *statki handlowe, statki powietrzne*. Jednakże w tych przypadkach

niepodobna mówić o odpowiedniem zastosowaniu przepisów, obowiązujących dla nieruchomości, gdyż tylko *poszczególne* przepisy, wymienione w ustawodawstwie szczególnem, mają zastosowanie. Należy zatem pozostawić ustawodawstwo szczególnemu, jakie poszczególne przepisy, obowiązujące dla nieruchomości, mają zastosowanie w odnośnych przypadkach. I tak np. *K. N.* § 1262 żąda dla zastawu okrętu wpisu w rejestrze okrętowym, a *niemiecka procedura cywilna* (z r. 1924) § 864 postanawia: „Egzekucji, obowiązującej dla majątku nieruchomego, podlegają, prócz gruntów, uprawnienia, dla których obowiązują przepisy, odnoszące się do gruntów, oraz okręty, wpisane w rejestrze okrętowym“. Przez taki przepis okręty bynajmniej nie stają się nieruchomościami, jak trafnie podkreśla *Achilles* do *K. N.* przed § 90 w uwadze wstępnej nr. 1 do Rozdziału II o Rzeczach.

2) „odpowiednio“, t. zn. nie wolno mechanicznie zastosować wszystkich przepisów, obowiązujących dla nieruchomości, lecz należy zastosować tylko przepisy, które odnoszą się do stosunków, analogicznych do tych, w których znajduje się grunt. Porówn. powyżej uw. 1.

3) Tylko prawa, *bezpośrednio* ciążące na gruncie, podlegają przepisom obowiązującym dla nieruchomości.

Stąd *wierzytelności* do tych praw nie będą podlegać analogicznie przepisom obowiązującym dla nieruchomości. *Wierzytelności*, skierowane zawsze przeciwko osobie, są prawami osobistymi, jak słusznie podkreśla *Konic* str. 23/24, 27. Porówn. *O. T. W.* z r. 1920 nr. 87 i z r. 1925 nr. 81, 83.

Zgodnie z tem *K. C.* Art. 529 postanawia: „Są ruchomością z rozporządzenia ustawy zobowiązania i skargi, mające za przedmiot sumy wymagalne lub przedmioty ruchome, akcje lub udziały w spółkach finansowych, handlowych lub przemysłowych, chociażby do spółek należały nieruchomości, od przedsiębiorstw tych zależne“.

K. R. o tej kwestji nie wspomina.

K. A. § 298 postanawia: „Prawa zalicza się do ruchomości, jeżeli *nie są połączone z posiadaniem rzeczy nieruchomej*,

albo jeżeli ich ustawodawstwo krajowe nie uznaje za rzecz nieruchomości“. *K. A.* § 299 (por. § 227) wyraźnie postanawia: „Wierzytelności nie przemieniają się w dobro nieruchomości wskutek zabezpieczenia ich na majątku nieruchomym“.

Jeszcze wyraźniej o prawie *osobistem* do zastawu mówi *K. A.* § 451 (nowela z r. 1916): „Aby rzeczywiście nabyć prawo zastawu, wierzyciel, zaopatrzony w tytuł, musi wziąć w przechowanie rzecz zastawna, jeżeli jest ruchomą; jeżeli zaś jest nieruchomością, musi dać wcielić wierzytelność sposobem, przepisany dla nabycia nieruchomości. Sam tytuł daje tylko prawo osobiste do rzeczy, nie daje zaś prawa rzeczowego do rzeczy“.

K. N. § 1551 ustęp 2 nie czyni wyjątku od powyższego stanowiska, zajętego przez ustawodawstwa. Albowiem *K. N.* nie określa ogólnie, jakie rzeczy zaliczane być mają do rzeczy ruchomych albo nieruchomości. Zob. *Planck* I str. 128 do Rozdziału „O rzeczach“ (przed § 90) pod nr. 6 nak.

K. N. § 1551 ustęp 2 zawiera postanowienia *szczególne* wobec tego, że w *prawie małżeńskim majątkowym* nie podpada pod *wspólność dorobkową* majątek wniesiony do małżeństwa (§ 1550), a majątkiem wniesionym do małżeństwa jest „majątek nieruchomy“ (§ 1551 ustęp 1). Co zaś wchodzi w majątek nieruchomy, w rozumieniu tego postanowienia szczególnego, postanawia § 1551 ustęp 2, a mianowicie, że do majątku nieruchomego, w rozumieniu tego przepisu, zalicza się: 1) grunty wraz z przynależnością, 2) prawa na gruntach z wyjątkiem hipotek, długów gruntowych i rentowych, 3) wierzytelności, skierowane na przelew własności lub na powstanie albo przeniesienie praw do gruntów lub na zwolnienie gruntu z takiego prawa. Że taka jest intencja ustawodawcy, pod tym względem jest jednomyślność. Zob. *Planck* IV str. 306 do § 1551 pod Nr. 2, *Neuman* II str. 854 do § 1551 pod Nr. 4. Że ustawodawca wszystkie wymienione rzeczy i prawa zalicza do „nieruchomości“, tłumaczy się tem, że ustawodawca nie chciał wyczerpująco wyliczać wszystkich rzeczy, które uważać należy za majątek wniesiony do małżeństwa (*K. F.* Art.

1403 n. wylicza rzeczy objęte wspólnością majątkową, postanawiając, że majątkiem wniesionym do małżeństwa objęty jest w każdym razie „majątek nieruchomy“ (§ 1551 ustęp 1). Stańd jeszcze inne rzeczy podpadają pod majątek wniesiony do małżeństwa, o ile one przedstawiają „majątek nieruchomy“. Porówn. *Neuman*, II str. 854 do § 1551 pod Nr. 2. A nadto, ustawodawcy chodziło o ustalenie, że „hipoteki, długi gruntowe i rentowe“ należą do wspólności dorobkowej, nie zaś wierzytelności, skierowane na przelew własności lub na powstanie albo przeniesienie praw do gruntu lub na zwolnienie gruntu z takiego prawa.

Wobec tego, że Pr. niniejszy, zgodnie zresztą z dotychczasowem ustawodawstwem, ale w odmiennem sformułowaniu, podporządkuje pod przepisy, obowiązujące dla nieruchomości, „prawa, bezpośrednio ciężące na gruncie“, należy w kilku słowach ustalić, jakie stanowisko według Projektu zajmują:

hipoteka, list zastawny, dług gruntowy lub rentowy, obligacja zabezpieczona na gruncie, kaucja hipoteczna.

W przypadkach tych odróżnić należy „wierzytelność“ i „prawo, bezpośrednio ciężące na gruncie“. Jako „wierzytelności“ hipoteka, list zastawny, dług gruntowy lub rentowy, obligacja, kaucja, są rzeczami ruchomymi i nie podlegają przepisom obowiązującym dla nieruchomości. Mogą one być sprzedane, dane w zastaw i t. d. O ile jednakże nabywca powołuje się na swoje „prawo, bezpośrednio ciężące na gruncie“ i przystąpić pragnie do realizacji swego osobistego prawa, zastosowanie mają przepisy, obowiązujące dla nieruchomości. Nabywca „hipoteki“, który pragnie uzyskać „prawo, bezpośrednio ciężące na gruncie“, musi być wpisany w księdze hipotecznej. Zob. *K. A.* § 451 (powyżej), a wówczas hipoteka stanowi o odpowiedzialności rzeczowej właściciela gruntu za dług hipoteczny. Porówn. *O. S. N.* 1929, 2 Nr. 197.

Umowa o dostarczenie gruntu nie będzie podlegała przepisom obowiązującym dla nieruchomości; skoro zaś wierzyciel

pragnie uzyskać własność w wykonaniu tej umowy, musi on być wpisany w hipotecę.

Słusznie podnosi *Neumann* I str. 36 do § 90 pod Nr. 2: „Użytkownicy i zastawnicy, o ile chodzi o *zabezpieczenie i wykonanie* ich praw, wstępują w stosunek prawny“ (rzeczowy). Same *wierzytelności* zatem nie podlegają przepisom obowiązującym dla nieruchomości.

Co do *skarg*, należy powiedzieć, że one są dochodzeniem prawa i z reguły nie przedstawiają samoistnej rzeczy. Zob. trafne uwagi, jakie czyni *Konic* str. 23. O ile zaś skarga występuje jako samoistne prawo, np. osoba odstępuje skargę osobie drugiej, charakter skargi zależeć będzie od charakteru prawa, na którego zrealizowanie skarga jest skierowana. *K. C. Art. 526* pomiędzy nieruchomościami wymienia wyraźnie: „skargi o odzyskanie nieruchomości“.

4) W wyniku zatem według *Pr. niniejszego przepisom obowiązującym dla nieruchomości* analogicznie podlegać będą np.:
użytkowanie rzeczy nieruchomości (K. C. Art. 526),
serwituty czyli służebności gruntowe (K. C. Art. 526),
wszelkie używalności ziemskie (K. R. Ar. 384),
prawa, „połączone z posiadaniem rzeczy nieruchomości“ (K. A. § 298). Porówn. *Dbalowski* str. 411 do § 298 uw. 1 – 7,
prawa, przywiązane do własności gruntu (K. N. § 96),
wogóle wszelkiego rodzaju prawa *rzeczowe* na gruncie,

obciążenia gruntowe (ciężary realne) np. renty, jako obciążenia gruntu, ale nie jako wierzytelności (zob. powyżej uw. 3). Stąd *jako wierzytelności* K. C. Art. 529 ustęp 2 zalicza je trafnie do ruchomości.

Prawa wodne, przywiązane do własności gruntowej, według Art. 62 *ustawy wodnej* z dn. 19 września 1922 r. (tekst jednolity w Dz. U. z 1928 r. Nr. 62, poz. 574); porówn. powyżej uw. 1.

Oczywiście z *innego tytułu*, np. z tytułu „*przynależności*“ (poniżej Art. 135) *jeszcze inne rzeczy podlegać będą przepisom*,

obowiązującym dla nieruchomości. Budynek będzie ruchomością albo nieruchomością zależnie od tego, czy może zmienić swe miejsce w przestrzeni bez utraty swej istoty. Zatem budynek sprzedany na rozbiórkę, jest ruchomością. Zob. O. IX (1930) 10 Nr. 456. Budynek na własnym gruncie dzieli los prawny gruntu, jeżeli jest przynależnością gruntu (poniżej Art. 135). Budynek nie będący przynależnością gruntu (poniżej Art. 134), jest ruchomością albo nieruchomością zależnie od tego, czy może zmienić miejsce w przestrzeni bez utraty swej istoty. Znamienne jest stanowisko zajęte przez K. A. albowiem z jednej strony uważa przynależność rzeczy nieruchomej za nieruchomość (§ 293), z drugiej strony w § 297-a (nowela z 1916 r.) postanawia, że „maszyny“ połączone z cudzą *rzeczą* nieruchomą są przynależnością rzeczy nieruchomej. Ustawodawca z r. 1916 pomija kwestję, czy takie maszyny są ruchomością albo nieruchomością, gdyż chodzi mu przede wszystkim o to, jaki jest los prawny tych maszyn, a o tem decyduje czy one są albo nie są „przynależnością“ rzeczy nieruchomej.

5) Rzeczy wpisane w księdze hipotecznej (gruntowej) będą zwykle „przynależnością“ gruntu (zob. poniżej Art. 132) i jako takie dzielić będą los prawny gruntu. Ale czasami może to być wątpliwe. Wpis do księgi hipotecznej świadczyć będzie, że według intencji właściciela gruntu rzecz ma służyć celowi gospodarczemu gruntu, a to przemawiać będzie za spełnieniem wymogu przynależności, określonego poniżej w Art. 132 p. 2. *Z tego oczywiście nie wolno wnioskować, że właściciel gruntu może żądać wpisu dowolnych rzeczy.* Zob. poniżej do Art. 132 uw. 1.

W każdym razie rzecz, zgodnie z prawem wpisana w księdze hipotecznej podlegać będzie przepisom obowiązującym dla nieruchomości. Porówn. O. S. N. 1930, 1 Nr. 47. Trafnie K. A. § 297-a (nowela z r. 1916) postanawia, że rzeczy wpisane w księdze publicznej dopiero wówczas przestają być przynależnością nieruchomości (a zatem już nie podlegają przepisom, obowiązującym dla nie-

ruchomości), jeżeli w księdze publicznej nastąpiła adnotacja, że te rzeczy są własnością osoby drugiej.

Podobne stanowisko zajmuje K. Szw. Art. 805. Zob. *Rossel et Mentha* II str. 307 Nr. 1209.

Prawa wierzycieli właściciela gruntu przeciw odebraniu charakteru przynależności przez właściciela gruntu są zabezpieczone przez to, że właściciel gruntu i przynależności może ostatecznie odebrać charakter przynależności tylko o tyle, o ile przez to nie zostaje uszczuplone prawo osoby trzeciej (poniżej *Art. 136*).

„Księgę hipoteczną“ dla każdego „*poła górniczego*“ przewiduje *Projekt Polskiej ustawy górniczej*, opracowany przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu (Warszawa, 1926) w Art. 49 ustęp 1.

Do Art. 132.

1) *Pr.* niniejszy daje szeroką definicję pojęcia przynależności, mającą wybitny *charakter dynamiczny*, który umożliwia uwzględnienie dalszego rozwoju stosunków gospodarczych. Przynależnością rzeczy głównej jest wszystko, co bądź z nią fizycznie jest związane, bądź służy jej celowi gospodarczemu. Za szerokiem ujęciem pojęcia przynależności przemawiają również *E. Stampe*, *Einführung in das bürgerliche Recht I. Die Gegenstände (Rechtsobjekte). Die Unternehmen und ihre Vermögen* (Leipzig 1920) str. 43 n. i *H. Oppikofer*, *Das Unternehmensrecht in geschichtlicher vergleichender und rechtspolitischer Betrachtung* (Tübingen 1927) str. 47 n.

Oczywiście, *dowolna rzecz nie może być uczyniona „przynależnością“*, co trafnie podnoszą *Rossel et Mentha* II str. 307 Nr. 1209 (zob. poniżej Art. 136).

Od kodeksów dotychczas obowiązujących na ziemiach naszych różni się Pr. głównie tem, że kodeksy dotychczasowe uważają rzeczy, zaliczone według Pr. do przynależności, bądź za nieruchomości, bądź za istotne części składowe rzeczy. Chodzi zaś o to, aby te rzeczy dzieliły los prawny rzeczy głównej.

Ten cel osiągnięty jest przez Pr. w ten sposób, że te rzeczy są przynależnością rzeczy głównej, i jako takie dzielą los prawny rzeczy głównej (poniżej Art. 135).

2) „Na stałe“ rzecz jest fizycznie złączona, jeżeli złączenie nie nastąpiło „przejęciowo“, o czym rozstrzygają okoliczności. Okna zimowe na lato wyjmowane są „na stałe“ złączone.

Wyraźne przepisy w *K. N.* § 95 ustęp 2 i § 97 ustęp 2 są zbędne. Bardzo ściśle wywodzi D. 19, 1, 17, 7 *Labeo* generaliter scribit ea, quae perpetui usus causa in aedificiis sunt. aedificiis esse, quae vero ad praesens, non esse aedificii.

„Stałego złączenia“ domagają się wszystkie dotychczasowe, na ziemiach naszych obowiązujące kodeksy, chociaż wyrażają to różnymi określeniami. To samo czyni *K. Szw.* Art. 644, 645.

Zabudowania, drzewa i inne rośliny są przynależnością gruntu. Zbędne jest przyjęcie osobnego pojęcia „przybycie“ lub „przyrost“ (*Zoll* str. 187 Nr. 140).

Zboże na pnii jest owocem (poniżej Ar. 138), a zarazem przynależnością gruntu (poniżej Art. 139).

3) W tym przepisie *Pr.* różni się od dotychczas obowiązujących kodeksów, które, o ile znają pojęcie przynależności, zaliczają do niej tylko rzeczy zmysłowe i ruchome. Bez względu przeprowadza tę zasadę *K. N.* § 97. Należy jednakże zaznaczyć, że według *K. N.* § 96 (porówn. § 103) również *prawa* idą za rzeczą, z którą są związane, wprawdzie nie jako przynależność, lecz jako istotna część składowa gruntu. Podobnie już według *K. A.* § 298 *prawa* „połączone z posiadaniem rzeczy nieruchomej“ są nieruchomością, a zatem dzielą jej los prawny. Porówn. *Dbatowski* do § 298 uw. 1—7.

Nasze ustawodawstwo szczególnie zna „prawa“ jako „przynależność“. I tak np. *ustawa* (Rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej) z dn. 3 grudnia 1927 r. o *prawie łowieckim* (Dz. U. Nr. 110 poz. 934) Art. 4 postanawia: „Polowanie związane jest z własnością gruntu i należy do właściciela gruntu“. Przez „polowanie“ *ustawa* rozumie według Art. 2 ustęp 1

„przywłaszczenie zwierzyny“ (a zatem czynność prawną i prawo do tej czynności), a w Art. 3, 6, 10, i innych mówi o „właścicielu polowania“ i w Art. 5 ustęp 2 o „właścicielu prawa polowania“. Postanawiając zaś w Art. 4, że polowanie jest związane z własnością gruntu i należy do właściciela gruntu, *ustawa uznaje polowanie, a zatem prawo do przywłaszczenia zwierzyny za „przynależność gruntu“*. To potwierdzone jest przez Art. 4 ustęp 2, który opiewa: „Domniemywa się, że własność gruntu nie jest obciążona prawem polowania na rzecz innych osób“, i „Kto twierdzi, że ma na cudzym gruncie prawo polowania“ „winien jest twierdzenie swoje udowodnić“.

Zaś *ustawa* (Rozp. Prezydenta Rz.) z dn. 22 marca 1928 r. o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych (Dz. U. Nr. 39 poz. 384) Art. 9 p. 2 postanawia: „Prawo to (używacza uprzedniego) jest ściśle związane z przedsiębiorstwem i bez niego nie może być na nikogo przeniesione“. W Art. 22 p. 2 ustawa określa charakter przynależności praw, mówiąc o prawach „z przedsiębiorstwem złączonych“ a w Art. 108 p. 1 postanawiając: „Nabywca przedsiębiorstwa, z którym związana jest licencja“.

Nawet *cena sprzedaży* może być *przynależnością* rzeczy, według francuskiej *loi du 13 juillet 1928 établissant un programme de reconstruction d'habitations à bon marché* (Annuaire de législation française publié par la Société de législation comparée, en 1928, Paris 1929, str. 250 n), albowiem w Art. 13 (str. 263) postanawia, że domy i ich mieszkania, wybudowane za zasiłkiem państwowym, mogą być sprzedawane tylko za cenę, w ustawie bliżej określoną. W tym przypadku właściciel rzeczy i przynależności nie może odłączyć przynależności, bo przez to byłoby uszczuplone prawo kupującego (poniżej Art. 136).

Nasuwa się tylko jedna trudność, aczkolwiek tylko pozorna, którą podnosi *H. Leemann* w *Komentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch* Herausgegeben von M. Gmür, (Bern, Stämpfli et Co, IV,1 (2 wyd. 1926) do Art. 644 uw. 2 nak. Jeżeli bowiem

również prawa mogą być przynależnością, w takim razie *służebność gruntowa* może być przynależnością gruntu, któremu służy, a właściciel gruntu może nią rozporządzać, odłączając to prawo (poniżej Art. 136), a jednakże służebność gruntowa nie może być jednostronnie odłączona od gruntu (*fundus fundo servit*). Ta trudność jest jednakże tylko pozorną. Albowiem służebność gruntowa, będąc przynależnością gruntu nie przestaje być służebnością gruntową i przedstawia rodzaj przynależności, której ze względu na to, iż ona jest także służebnością gruntową, charakter przynależności nie może być jednostronnie odebrany. Porówn. jeszcze poniżej do Art. 136 uw. 2.

Prawo może być przynależnością nawet drugiego prawa. Nasza ustawa (Rozp. Prezydenta Rz.) z 22 marca 1928 r. o rejestrowym zastawie rolniczym (Dz. U. Nr. 38 poz. 360) w Art. 12 ustęp 3 uznaje prawo zastawu jako przynależność wierzytelności, albowiem prawo zastawu tylko wówczas gaśnie, jeżeli wierzytelność odstąpiona zostaje osobie lub instytucji, nie wymienionej w Art. 3 (omyłkowo ustawa mówi o Art. 2, w którym mowa jest o zastawcy, a nie o zastawniku). Również w Art. 20 *roszczenie o odszkodowanie* do zakładu ubezpieczeń jest objęte prawem zastawu, a zatem jest *przynależnością prawa zastawu*.

Nie tylko *prawa rzeczowe*, ale również *osobiste* mogą być przynależnością. Np. testator zapisuje komu psa i obciąża spadkobiercę rentą na wyżywienie psa; w razie sprzedaży psa renta przechodzi na nabywcę psa.

Prawo „przywiązane do własności gruntowej“ zalicza do przynależności gruntu *nasza ustawa wodna z dn. 19 września 1922 r.* (tekst jednolity w Dz. U. z r. 1928 Nr. 62 poz. 574). Art. 62.

4) Trafnie postanawia to wyraźnie *K. N.* § 97 ustęp 1 nak. Prosta klatka do umieszczenia ptaka sprzedanego będzie przynależnością ptaka. Beczka do wina zwykle nie uchodzi za przynależność wina i musi być zapłacona osobno. O tem rczstrzygają zwyczaje obrotu.

5) Co „służy“ celowi gospodarczemu rzeczy głównej, o tem rozstrzygają okoliczności. Porówn. *Zoll* str. 189 Nr. 141 pod a).

Nasiona zakupione lub dane do zasiewu i znajdujące się na nieruchomości, już „służą“ celowi gospodarczemu nieruchomości. Wyraźnie postanawiają to *K. C. Art.* 524 ustęp 2 wiersz 3, *K. A. § 296* (porówn. § 227).

6) *Stąd ciasto* kopalniane jest przynależnością prawa górniczego, przysługującego osobie. Porówn. *Dbalowski* str. 408 do § 295.

Budowla jest przynależnością prawa zabudowy (*K. A. § 6 ustawy z dn. 26 kwietnia 1912 o prawie zabudowy*, zob. *Dbalowski* str. 495 do § 419).

Według *K. N. § 1017* (Rozp. z dn. 15 stycznia 1919, *Achilles* str. 543 n. § 12), budowla jest istotną częścią składową prawa zabudowy.

Użytkowanie wód, ciężary i zobowiązania służące celowi gospodarczemu rzeczy głównej są jej przynależnością według *ustawy wodnej z dn. 19 września 1922 r.* (tekst jednolity Dz. U. z r. 1928 Nr. 62 poz. 574) Art. 62, 154.

Płynące wody prywatne są „przynależnością tych gruntów, przez które lub pomiędzy którymi przepływają“ według *ustawy wodnej* Art. 5.

Nieruchomość może być przynależnością drugiej nieruchomości, chociaż nie łączy się z nią bezpośrednio. Np. fabryka ma grunt, położony w oddaleniu od gruntu, na którym stoi, w celu wybierania tam piasku i t. p. Za tem oświadcza się również *Oppikofer*, j. w. str. 62 n.

„*Zakład* może być przynależnością kopalni“. Dobrze ujmuje to *Projekt polskiej ustawy górniczej*, opracowany przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu, Warszawa 1926, postanawiając w Art. 64: „Właściciel pola górniczego ma prawo urządzić i prowadzić w charakterze przynależności do swojej kopalni zakłady, potrzebne dla obróbki produktów kopalnych, a pozostające z kopalnią w bezpośrednim związku gospodarczym i terytorjalnym. Zakłady hutnicze nie stanowią przynależności

kopalni, w rozumieniu ustawy niniejszej“. O znaczeniu „kopalni“ zob. tamże Art. 4 ustęp 3, porówn. Art. 70 ustęp 1, Art. 89.

Trawa, drzewa, owoce i wszystkie rzeczy używalne, które ziemia na swej powierzchni wydaje, *ryby* w stawie i *zwierzyna* w lesie (K. A. § 295) są przynależnością gruntu (poniżej Art. 135). Właściciel gruntu może tym rzeczom odebrać charakter przynależności (poniżej Art. 136), a na mocy umowy może być nawet zobowiązany do tego (np. przez sprzedaż trawy jeszcze nie skoszonej),

zboże, drzewo, pasza dla bydła, wszelkie *bydło*, wszystkie *narzędzia* i sprzęty, należące do majątku nieruchomości (K. A. § 296) mają to samo stanowisko, co rzeczy wymienione w K. A. § 295. To samo należy powiedzieć o rzeczach wymienionych w K. A. § 297. O K. A. § 297a zob. powyżej uw. 5. Urządzenie fabryki jest przynależnością (według prawa obowiązujące go „nieruchomością“, jak słusznie rozstrzygnął Najw. Tryb. Adm. Zob. O. IX (1930), 6 Nr. 290).

rzeczy z gruntem na stałe złączone, jak *zabudowania, owoc, nasiona, rośliny, materiały* użyte do zabudowania (K. N. § 94), według Pr. niniejszego są *przynależnością* gruntu,

prawa przywiązane do własności gruntu (K. N. § 97), według Pr. niniejszego (poniżej Art. 132) są przynależnością gruntu.

Dokumenty, świadczące o stanie prawnym lub faktycznym rzeczy głównej, są jej przynależnością. Stąd *spis klienteli* przedsiębiorstwa jest jego przynależnością. (Porówn. *ustawa z dn. 2 sierpnia 1926 o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji* (Dz. U. Nr. 96 poz. 559) Art. 1, 4.

7) *Małowidło* cenne będzie rzeczą główną w stosunku do płótna, *pismo* o treści małowartościowej będzie rzeczą uboczną w stosunku do pergaminu, na którym znajduje się. *Grunt* będzie zwykle rzeczą główną, ale może być inaczej. Wszystko to podlega ocenie sędziego według okoliczności, a kazuistyczne przepisy, znajdujące się w K. C. Art. 567 — 569 są zbyt krępujące i skutkiem tego niepożądane.

Do Art. 133.

1) Słusznie podkreśla tę granicę *Dbalowski* str. 140 do Art. 297 uw. 1. *K. Szw.* Art. 667 ustęp 1 daje postanowienie ciaśniej-
sze: „jak dalece zachodzi interes w korzystaniu z gruntu“.

2) *K. C.* Art. 552 postanawia, że właściciel gruntu jest „właścicielem“ tego, co znajduje się nad powierzchnią gruntu. Podobnie *K. N.* § 905.

Takie sformułowanie wywołuje jednakże poważne zastrzeżenie, co słusznie podnosi *Konic* str. 164.

Nadto takie sformułowanie jest nietrafne w przypadku wydzierżawienia gruntu. Albowiem według tego sformułowania właściciel gruntu wydzierżawionego nie przestałby być właścicielem warstwy powietrza znajdującej się nad gruntem i mógłby np. w powietrzu nad gruntem utrzymywać stację lotniczą trzymającą się w powietrzu. Z „natury rzeczy“ jednakże to nie jest dopuszczalne, albowiem byłoby sprzeczne z stosunkiem dzierżawy. Z warstwy powietrza nad gruntem korzystać może dzierżawca gruntu i ustawić wiatraki, stację lotniczą i t. p., o ile to nie jest wykluczone w umowie lub sprzeczne z charakterem odnośnej dzierżawy, np. dzierżawy do uprawy roli, do zabudowania gruntu i t. p.

Za „przynależność“ gruntu *Pr.* niniejszy uważa warstwę powietrza nad gruntem, ponieważ z gruntu korzystać nie można, nie korzystając równocześnie z tej warstwy powietrza. Dzierżawca gruntu korzysta z powietrza nad gruntem, nie jako z rzeczy służącej do powszechnego użytku (*res omnium communis*), lecz jako dzierżawca gruntu, ponieważ warstwa powietrza nad gruntem jako przynależność gruntu objęta jest dzierżawą.

Charakter „przynależności“ warstwy powietrza nad gruntem stanowi też tytuł prawny do ograniczenia sąsiada nie wkraczania w przestwór powietrza sąsiada według zasad prawa sąsiedzkiego. Żądać poszanowania tego prawa sąsiedzkiego będzie zatem mógł np. dzierżawca, bez potrzeby uciekania się do interwencji właściciela gruntu, ponieważ warst-

wa powietrza jest przynależnością gruntu i jako taka objęta dzierżawą.

Konsekwentnie „zwierzchność“ nad warstwą powietrza, unoszącą się nad terytorjum Polski, należy do Rzeczypospolitej Polskiej, jako przynależność terytorjum Polski, zgodnie z art. 1 ustawy (Rozporządzeniem Prezydenta Rz. P.) z dnia 14 marca 1928 r. o prawie lotniczym (Dz. U. Nr. 31 poz. 294) i z zasadą powszechnie przyjętą (zob. L. Gabiński, *Drogi i kierunki współczesnego prawa lotniczego*. Ruch prawniczy, ekon. i socjol. X (1930) str. 17).

3) *Pr.* przyjmuje również w tym przypadku „przynależność“ do gruntu. Z tego oczywiście nie wynika, jakoby np. kopalnia nie mogła być osobną własnością, albowiem właściciel gruntu i kopalni może kopalnię wydzielić, skutkiem czego ona już nie dzieli losu prawnego rzeczy głównej (poniżej Art. 136 i Art. 145 ust. 2). Zob. *ustawa górnicza dla b. Królestwa Kongresowego z r. 1892* (Zbiór praw, tom VII, wydanie r 1912, tłumaczenie polskie A. Kuczyński i F. Rogalewicz, Zbiór ustaw, instrukcyj i przepisów, dotyczących przemysłu górniczego w b. zaborze rosyjskim, tom I, Dąbrowa Górnicza, 1923 r.) Art. 494. Wydzieloną własność może właściciel sprzedać albo, mówiąc ściślej, wydzierżawić do eksploatawania, skutkiem czego obowiązek płacenia czynszu w wysokości określonej części dochodów z kopalni ustaje po ukończeniu eksploatacji oraz powstaje obowiązek zwrotu w stanie należyty, o czym mówi ustawa wspomniana w Art. 503, 512, 514, 520, przyczem jednakże ustawa w Art. 509 ustęp 1, idąc za dawniejszym poglądem, uważa dzierżawę kopalni nie za dzierżawę (względnie kupno) kopalni, lecz za dzierżawę gruntu, pod którym znajduje się kopalnia.

Skoro zaś kopalnia, jako przynależność gruntu, może być wydzielona z woli właściciela gruntu, stać się to może również z woli ustawy, o czym postanawia *Projekt polskiej ustawy górniczej*, opracowany przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu, Warszawa 1926, w Art. 16 — 42, mówiąc *o własności górniczej* (Art. 27, 39 ustęp 1, Art. 48, 99).

To też, mojem zdaniem, trafnie wspomniany *Projekt polskiej ustawy górniczej* w Art. 63 ustęp 1 wspomina o minerałach, jako o „przynależności” gruntu („przynależne do gruntu minerały”), jak to zresztą czyni już *K. R. Art. 387*.

Z konstrukcją prawną *Pr.* niniejszego nie jest sprzeczne, że *ustawa* (Rozporządzeniem Prezydenta Rz. P.) z dn. 22 marca 1928 r. (Dz. U. Nr. 36 poz. 340) *zmieniająca Art. 236 rosyjskiej ustawy górniczej*, postanawia w Art. 4: „Prawo własności gruntu obejmuje zarazem prawo własności wszystkich znajdujących się tamże minerałów, oprócz i t. d.” (minerałów, zastrzeżonych dla państwa, zob. Art. 5 ustęp 2); albowiem minerały jako *przynależność* gruntu są własnością właściciela gruntu, dopóki właściciel gruntu nie odbierze im charakteru przynależności (zob. poniżej Art. 135, 136).

Do Art. 134.

1) *Pr.* wychodzi z stanowiska, że rzecz, złączona z rzeczą lub służąca celowi gospodarczemu rzeczy, lub znajdująca się nad lub pod powierzchnią gruntu, nie zawsze jest własnością właściciela rzeczy głównej. *Pr.* uznaje odrębną własność do rzeczy, która złączona jest z rzeczą *cudzą* lub która służy celowi gospodarczemu rzeczy *cudzej*, albo znajduje się nad lub pod powierzchnią *cudzego* gruntu.

Do takiego stanowiska skłaniają się w części już ustawodawstwa dotychczasowe.

Albowiem *K. C. Art. 522* wyraźnie postanawia, że za „nieruchomość” uważa się zwierzęta, przez *właściciela* gruntu oddane dzierżawcy lub połownikowi do uprawy roli”. Z tego wynika, że np. *inwentarz wprowadzony* przez *dzierżawcę*, nie staje się nieruchomością (w konstrukcji prawnej *Pr.* niniejszego „nie staje się przynależnością gruntu”) *i nie przestaje być własnością dzierżawcy*. Ogólnie uznaje to *K. C. Art. 553*.

Podobnie i z tym samym skutkiem prawnym, mówi *K. C. Art. 524* ust. 1: „Przedmioty, *przez właściciela* nieruchomości

w niej umieszczone do użytku“ i t. d. oraz ustęp 2: „gdy je *właściciel* do użytku i eksploatacji nieruchomości umieścił“.

Według *K. C.* Art. 553 wprowadzie „wszelkie budowania.... na powierzchni lub we wnętrzu ziemi poczytuje się za dokonane przez właściciela“, jednakże dopuszczalny jest przeciwdziałanie, gdyż ustawa postanawia, że powyższe domniemanie „nie ułbiża prawu własności, jakiego trzeci mógł mieć nabyte.... czy to do podziemia *pod cudzym budynkiem*, czy też do innej jakiej części tego budynku“. Porówn. *O. T. W.* z r. 1923 Nr. 40, oraz *Zoll* str. 189 Nr. 141 pod b). *Uznaje zatem Art. 553 własność budynku stojącego na cudzym gruncie, bo uznaje własność gruntu „pod cudzym budynkiem“.*

K. N. § 95 również uznaje własność do rzeczy, znajdującej się na cudzym gruncie, jednakże z zastrzeżeniem, że złączenie z cudzym gruntem nastąpiło tylko „do celu przemijającego“. Podobnie *K. A.* § 297a (nowela z r. 1916).

K. Szw. Art. 805 ustęp 3 uznaje również własność do przynależności, znajdującej się na cudzym gruncie. Zob. *Rosset et Mentha* II str. 304 Nr. 1208.

Ale *Pr.* stara się rozwiązać zagadnienie, nie przez sformułowanie, że tylko *właściciel* rzeczy głównej może rzecz inną czynić jej przynależnością, *lecz przez sformułowanie odwrotne*, a mianowicie, że rzecz *nie* jest przynależnością *cudzej* rzeczy głównej. *Zoll* str. 188 Nr. 140 nak. przyznaje, że w prawie nowoczesnym zachodzą wyjątki (np. prawo zabudowy) od zasady, według której własność rzeczy głównej z tytułu „przynależności“ wchłania w siebie własność rzeczy cudzej. Sformułowanie odwrotne również prowadzi do celu, a omija liczne trudności. Można zatem mieć nietylko własność domu stojącego na cudzym gruncie, lecz również własność zboża stojącego na cudzym gruncie, np. dzierżawca roli staje się właścicielem zboża wyrosłego na cudzej roli już z chwilą wyrostania zboża, a nie dopiero z chwilą jego pobrania (perceptio). Według zasad tradycyjnych właściciel roli staje się właścicielem zboża, które zatem może być zajęte przez wie-

wierzycieli właściciela roli, wobec czego dzierżawcy pozostaje tylko prawo obligacyjne do pobrania (perceptio) zboża.

Wobec takiego sformułowania w *Pr.* zbędne jest postanowienie, zawarte w *K. N.* § 926, ustęp 1, zdanie 1, według którego nabywca rzeczy nabywa również jej „przynależność“ tylko o ile ona była własnością zbywcy.

Zbędne jest również postanowienie *K. C.* Art. 568, które dopuszcza odłączenie rzeczy, złączonej z rzeczą cudzą.

Według *Pr.* zatem *zasiew na cudzym gruncie* nie jest przynależnością gruntu. Jeżeli właściciel gruntu sprzedaje grunt, zasiew nie jest objęty sprzedażą, a nabywca gruntu musi właścicielowi zasiewu zwrócić bezpodstawne wzbogacenie, mając oczywiście prawo żądania zwrotu od sprzedawcy gruntu, z tytułu częściowej wady prawnej rzeczy sprzedanej.

Konsekwentnie również *plon z zasiewu na cudzym gruncie* nie jest przynależnością gruntu. Właściciel zasiewu może zebrać plon za zwrotem korzyści, jaką uzyskał przez korzystanie z cudzego gruntu, albowiem takie będzie bezpodstawne wzbogacenie właściciela zasiewu. Wierzyciel zaś właściciela gruntu nie będzie poszkodowany przez to, że inna osoba zabiera plon z gruntu, albowiem wierzyciel będzie mógł zająć wierzytelność, jaką właściciel gruntu ma do właściciela plonu. Oczywiście w danych warunkach odłączenie lub zabranie plonu może być niemożliwe bez znacznego uszkodzenia cudzego gruntu (np. pól przylegających), a wówczas właściciel gruntu obowiązany będzie zwrócić właścicielowi zasiewu „koszty uprawy, robót i zasiewów“, jak to przewiduje poniżej ustęp 3 niniejszego Art. 134 (tak samo rozstrzyga kwestję *K. C.* Art. 548). Porówn. O. T. „Dzierżawa“ Izba 3, Nr 11.

Zatem budynek wystawiony na cudzym gruncie nie jest przynależnością gruntu. Sprzedaż gruntu nie będzie obejmować budynku, a właściciel budynku może rozporządzić budynkiem. Jeżeli właściciel gruntu sprzedaje grunt wraz z cudzym

budynkiem, zachodzi, co do budynku, sprzedaż rzeczy cudzej pod całkowitą odpowiedzialnością sprzedawcy.

Można więc mieć własność do budynku stojącego na cudzym gruncie. Odbiega to wprawdzie od *prawa rzymskiego*, według którego nie można mieć *własności* do budynku stojącego na cudzym gruncie, lecz tylko *prawo rzeczowe (superficies)* do gruntu i do budynku. Ale to „prawo rzeczowe“ jest dziedziczne, i superficjarjusz rozporządza niem jakby właściciel; obowiązany jest tylko do uregulowania swego stosunku do właściciela gruntu płacąc czynsz lub jednorazową cenę. Tem tłumaczy się, że w prawie rzymskim *superficies* przedstawia z jednej strony stosunek zobowiązaniowy (najem: gruntu, locatio conductio), z drugiej strony zaś jest prawem rzeczowym, chronionem przez skargę rzeczową (actio in rem) pierwotnie nawet tylko przez interdykt posesoryjny. Coś analogicznego przedstawia zastaw, będąc z jednej strony stosunkiem zobowiązaniowym (umową zastawną), z drugiej strony prawem rzeczowym, przysługującym zastawnikowi.

Superficies bywała ustanowiona u Rzymian zwykle na dłuższy okres czasu; dzisiaj ustanowiona zostaje zwykle na 30 lat, który to okres może być przedłużony po upływie okresu trzydziestoletniego, stąd instytucja przyjęła nazwę „wieczystej dzierżawy powierzchni“.

Po upływie terminu dzierżawy, superficjarjusz może budynek zabrać.

Przypatrując się bliżej zasadom prawa rzymskiego, dochodzimy do wniosku, że również według tego prawa osoba, która postawiła budynek na cudzym gruncie, jest właścicielem budynku, bo po upływie dzierżawy może zabrać budynek. Albowiem jakież byłby inny tytuł zabrania rzeczy, jeżeli nie tytuł własności?

Pr. niniejszy różni się zatem od prawa rzymskiego tylko tem, że wyraźnie uznaje „własność“ superficjarjusza, kiedy prawo rzymskie zostawiło tę własność poniekąd w zawieszeniu.

Dzisiejsze stosunki gospodarcze domagają się, aby nie odbierać własności osobie, która wystawiła budynek na cudzym gruncie.

Prawo, by mieć budynek na cudzym gruncie, będzie „przynależnością“ budynku, albowiem nie tylko rzecz zmysłowa, lecz także „prawo“ może być przynależnością (powyżej Art. 132 uw. 3). Jako przynależność budynku prawo to przechodzi będzie na każdorazowego właściciela budynku. W przypadku sprzedaży budynku właściciel budynku nie może temu prawu odebrać charakteru „przynależności“, albowiem przez to byłoby uszczuplone prawo nabywcy (Zob. poniżej Art. 136).

Prawo, by mieć budynek na cudzym gruncie, jest zatem „przynależnością“ budynku. Z drugiej strony wynikający z tego prawa *dług (ciężar) właściciela gruntu* jest „przynależnością“ jego gruntu, która ten grunt obciąża. W przypadku sprzedaży gruntu właściciel gruntu nie może temu długowi odebrać charakteru „przynależności“, albowiem przez to byłoby uszczuplone prawo właściciela budynku (Zob. poniżej Art. 136).

Konstrukcja prawna „przynależności“, przyjęta w Pr. niniejszym, ułatwi zarazem aktualne dzisiaj, a wielce doniosłe zagadnienie *własności do poszczególnego mieszkania w domu mieszkalnym*. Porów. poniżej do Art. 145 uw. 2.

Przez rozwiązanie zagadnienia, przyjęte w Pr. niniejszym, unikamy *zawiłych konstrukcji prawnych*, jakie przyjąć musiały najnowsze ustawodawstwa, nie chcąc zerwać z mechanicznem zastosowaniem zasady *superficies solo cedit*, przyczem często tę zasadę fałszywie rozumiano w ten sposób, jakoby z niej wynikało, że właściciel gruntu jest zarazem właścicielem tego, co jest na gruncie. *Oppikofer* j. w. str. 32 uw. 5—8, str. 33, słusznie zwraca uwagę na to, że prawnicy rzymscy nie znali terminu „przynależność“, i że to, co my dzisiaj nazywamy „przynależnością“ różnie określali.

Do takiej „zawiłej“ konstrukcji prawnej dochodzi np. *austrjacka ustawa z dn. 26 kwietnia 1912 r. o prawie zabudowy*, D. p. p. Nr. 86 *Dbalowski* str. 495 n. do § 419), przyczem jednak ustawa chwałebnie usiłuje uwolnić się od tradycyjnych

sformułowań. Wybitnym dowodem tych usiłowań jest np. § 6, który głosi: „*Prawo zabudowy uważane będzie za rzecz nieruchomą; budowla nabyta lub wykonana na podstawie prawa zabudowy za przynależność prawa zabudowy*. Uprawniony do budowy ma na budowli *prawa właściciela* (ustawa uznaje zatem własność do budowli znajdującej się na cudzym gruncie), a na gruncie, o ile w umowie o prawie zabudowy niczego innego nie postanowiono, *prawa użytkowcy*“. Pr. niniejszy prawa właściciela budowli do gruntu nie ujmuje jako *rzeczowe prawo użytkowania*, lecz jako *prawo zobowiązaniowe*, które jako „przynależność“ jego prawa zabudowy obciąża każdorazowego właściciela gruntu, i które nie może być przezeń odłączone, ponieważ przez to uprawniony do zabudowy byłby uszczuplony w swoim prawie (poniżej Art. 136). W tradycyjne zasady popada jednakże ustawa austriacka w § 9, który opiewa: „Ze zgaśnięciem prawa zabudowy przypada budowa właścicielowi gruntu“ i t. d. (Ma zatem miejsce wywłaszczenie budowy!).

Na wytłomaczenie ustawodawcy austriackiego godzi się jednakże zaznaczyć, że ustawodawca austriacki był skrepowany przepisami kodeksu austriackiego, co nie zachodzi w naszych pracach kodyfikacyjnych. *To niechaj posłuży za jeden z dowodów, jak bardzo potrzebne są „Przepisy ogólne“ naszego kodeksu cywilnego, zanim przystąpimy do ogłoszenia jego poszczególnych części.*

Ustawa (drogą rozporządzenia) niemiecka z dnia 15 stycznia 1919 r. o dziedzicznym prawie zabudowy, włączona do K. N. w miejsce dotychczasowych §§ 1912—1917 (zob. Achilles str 540) przyjmuje „wyzbywalne i dziedziczne prawo“ uprawnionego do zabudowy, nie rozstrzygając kwestji własności, i wyraźnie wykluczając takie prawo w stosunku do poszczególnego piętra. W każdym razie, według K. N. § 95, budowla nie staje się „częścią składową“ gruntu. Porówn. R. Paczkowski, Prawo zabudowy w m. Poznaniu, Ruch Prawniczy X (1930), 1 str. 114 n.

K. Sz. Art. 675 uznaje wprawdzie „własność“ do zabu-

dowy na cudzym gruncie, ale tylko jeżeli „istnienie“ tej własności wpisane jest do księgi gruntowej jako „służebność“. Natomiast K. Szw. wyklucza wyraźnie *własność do poszczególnych pięter*. Z drugiej strony K. Szw. w ustawie wprowadzającej Art. 20 uznaje dalsze trwanie według prawa kantonalnego istniejących praw „własności do drzew na cudzym gruncie“. Widać, że ustawodawstwo szwajcarskie nie sprzyja „własności“ do rzeczy, znajdujących się na cudzym gruncie, bo nie dopuszcza powstania w przyszłości takiego prawa. Dla „czystej linii“ jest takie stanowisko niewątpliwie sympatyczne, ale czy potrzeby gospodarcze, domagające się „społecznego“ gospodarstwa, pozwolą na bezwzględne utrzymanie tej „czystej linii“, to jest inna kwestja. Za dopuszczeniem własności do poszczególnych pięter domu i mieszkań oświadczają się również *Colin et Capitant* str. 807 n. Nr. 766 n., opierając się zresztą na wyraźnym przepisie K. F. Art. 664 (K. C. Art. 664).

2) Lokator, który w najętem mieszkaniu postawił piec, łazienkę i t. p. może je zabrać wyprowadzając się z mieszkania, z obowiązkiem naprawienia uszkodzonej rzeczy cudzej. Obowiązek naprawienia przyjmuje również K. Szw. art. 753 ust. 2 w przypadku analogicznym (nakładów ze strony użytkownika).

Również *inventarz*, przez dzierżawcę wprowadzony do gospodarstwa rolnego, nie staje się przynależnością gospodarstwa i dzierżawca pozostaje jego właścicielem. Inna rzecz, że właściciel gospodarstwa, mając z prawa zastaw na inventarzu wprowadzonym przez dzierżawcę, ma prawo zatrzymania (retencji) inventarza, dopóki nie otrzymał zaspokojenia swych wierzytelności z dzierżawy (porówn. poniżej Art. 136 uw. 2). Stąd *wierzyciele hipoteczni* gruntu nie mogą zająć inventarza dzierżawcy, jeżeli tenże uiszczył się z swych zobowiązań wobec właściciela gruntu; jeżeli zaś tego nie uczyni, wierzyciele hipoteczni gruntu mogą oczywiście zająć wierzytelności, jakie właściciel ma do dzierżawcy i żądać nawet zabezpieczenia tych wierzytelności przez zajęcie inventarza.

3) Jeżeli lokator ustawił piec w mieszkaniu najętym za wiedzą właściciela kamienicy, będzie on tylko obowiązany do naprawienia szkody powstałej przez odłączenie i zabranie rzeczy. Jeżeli lokator ustawił piec bez wiedzy właściciela kamienicy, i skutkiem tego powstał pożar, lokator obowiązany będzie do całkowitego wynagrodzenia szkód i strat, gdyż takie postawienie pieca w cudzej rzeczy przedstawia „winę“.

4) *Jeżeli właściciel rzeczy cudzej zwrócił właścicielowi rzeczy wartość bezpodstawnego wzbogacenia się, a później rzecz cudza zostaje rozebrana, co umożliwi odłączenie rzeczy, wówczas właściciel rzeczy może ją odebrać jako właściciel, gdyż on nigdy nie przestał nim być, a tylko wykonywanie własności było niemożliwe z powodu złączenia z rzeczą cudzą. To uznaje też prawo rzymskie w zasadach o *actio de tigno iuncto*. Oczywiście właściciel rzeczy odebranej musi właścicielowi rzeczy cudzej zwrócić, co od niego był otrzymał jako wartość bezpodstawnego wzbogacenia się; w przeciwnym razie wzbogaciłby się bezpodstawnie na szkodę właściciela rzeczy cudzej, od którego otrzymał zwrot bezpodstawnego wzbogacenia, a teraz odbiera od niego swoją własność odłączoną od rzeczy cudzej.*

Do Art. 135.

1) To odpowiada faktycznemu stanowi rzeczy. Klucz do zamku jest jego przynależnością; nie można jednakże zaprzeczyć, że klucz jest rzeczą samoistną. Za rzecz „samoistną“ uważa przynależność również *Zoll* str. 188/189 Nr. 141.

2) *K. C.* Art. 519 — 526 zalicza różne rzeczy do nieruchomości, aby zaznaczyć, że rzeczy te dzielą los prawny nieruchomości, a więc że właściciel nieruchomości jest również ich właścicielem, że sprzedażą nieruchomości objęte są również wymienione rzeczy. *Zob. Zoll* str. 190 pod 1). Trafnie *Konic* str. 5 oraz *Zoll* str. 186 zaznaczają, że skutek ten ma miejsce nie tyle dlatego, że wymienione rzeczy są nierucho-

mościami, ile dlatego, że te rzeczy są „przynależnością nieruchomości“. Porówn. *Colin et Capitant* str. 747 n. Nr. 701 n.

Wobec ogólnego przepisu niniejszego Art. 135 (podobnie *K. Szw.* Art. 644 ustęp 1), zbędny jest przepis szczególny mieszczący się w *K. C.* Art. 551, 552.

3) Wapno wydobyte z gruntu dzieli los prawny gruntu i objęte jest jego sprzedażą. Jeżeli jednakże wapno zwiezione zostaje w celu sprzedaży, nie jest ono objęte sprzedażą gruntu. W ten sposób normuje się najtrafniej również stanowisko prawne materiałów (*ruta et caesa*), obszernie rozpatrywane przez prawników rzymskich.

Nasza *ustawa z dn. 22 marca 1928 r. o rejestrowym zastawie rolniczym* (Dz. U. Nr. 38 poz. 360) Art. 4 i Art. 6 ustęp 2 stoi również na stanowisku, że *przynależność jest rzeczą samoistną*, gdyż może być przeznaczona na odrębny cel gospodarczy (na przedmiot zastawu rejestrowego), o ile nie jest *przynależnością z ustawy*, która nie może mieć odmiennego losu prawnego, np. zboże do zasiewu gruntu nie może być oddane w zastaw rejestrowy.

Zboże na pniu przestaje dzielić los prawny gruntu, gdy przeznaczone zostało na sprzedaż. Albowiem właściciel gruntu ma osobną własność na zbożu przez siebie zasianem wobec tego, że zboże jest przynależnością (Art. 139) i rzeczą samoistną (Art. 135). Wobec nabywcy gruntu odpowiedzialny będzie za nieuczciwe wobec niego postępowanie, jeżeli nie poinformował go o stanie rzeczy. Porówn. powyżej do Art. 134 uw. 1 i 3.

Okna zimowe nie przestają być przynależnością, jeżeli na lato są wyjęte (porówn. powyżej do Art. 132 uw. 2). Skoro jednakże przeznaczone zostają na sprzedaż, przestają być przynależnością.

Do Art. 136.

1) Właściciel domu może wyjąć okna zimowe i sprzedać je, właściciel gospodarstwa rolnego może sprzedać in-

wentarz martwy i żywy. Porówn. *Rossel et Mentha* II str. 303 Nr. 1207, str. 304 n. Nr. 1208 pod 2-o i 4-o.

Można zapytać, czy charakter przynależności może być odebrany w *postępowaniu egzekucyjnym*. Ze względu na ochronę warsztatów pracy oraz ochronę przeciw dewastacji należy ograniczyć dopuszczalność egzekucji. Ale na to potrzeba przepisu dla postępowania egzekucyjnego, który ujęty być może w następującym sformułowaniu: „W postępowaniu egzekucyjnym, nie tyczącym się rzeczy głównej, egzekucja na przynależności rzeczy głównej jest dopuszczalna tylko w granicach, które pozostawiają możliwość racjonalnego gospodarstwa na rzeczy głównej“, lub w sformułowaniu: „W postępowaniu egzekucyjnym nie tyczącym się rzeczy głównej, wyjęte z pod egzekucji są rzeczy, które stanowią przynależność rzeczy głównej, o ile niezbędne są do racjonalnego gospodarstwa na rzeczy głównej“. W gospodarstwie rolnem będzie mogła nastąpić egzekucja na poszczególnych rzeczach inwentarza martwego i żywego, ale tylko w powyżej wskazanych granicach. Oczywiście można też ten przepis umieścić w ogólnym przepisie, który wymienia rzeczy, wyjęte z pod egzekucji. Porówn. *Zoll* str. 190 pod 2), *Rossel et Mentha* II str. 302 Nr. 1206.

2) Właściciel rzeczy głównej i przynależności nie może przynależności odebrać tego charakteru, jeżeli przez to uszczuplone zostaje prawo osoby trzeciej. Stąd wierzyciel hipoteczny może sprzeciwić się sprzedaży inwentarza majątku, bo przez to zostałby uszczuplony jego zastaw. Właściciel gruntu, mającego służebność gruntową, nie może tej służebności odebrać charakteru przynależności, ponieważ przez to byłoby uszczuplone prawo przyszłego właściciela gruntu (*fundus fundo servit*). Porówn. powyżej do Art. 132 uw. 3 nak.

Do Art. 137.

1) Przepis skierowany jest przeciw *dewastacji* nieruchomości. Jeżeli właściciel domu przed sprzedażą domu za-

biernych rzeczy o wartości artystycznej, to nabywca domu może domagać się ich wydania, gdyż one są objęte sprzedażą wobec tego, że właściciel nie miał prawa odbierania tym rzeczom charakteru przynależności. Analogiczny przepis zawiera K. C. Art. 525. Tę samą tendencję ma *ustawa* (Rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej) z dnia 6 marca 1928 o opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr. 29 poz. 365) Art. 12 ustęp 2, Art. 19 ustęp 2 n. Ale opieka nad zabytkami wymaga dosyć uciążliwej procedury; to też powyższy Art. 137 daje ochronę prawa prywatnego.

Zakaz odebrania charakteru przynależności zawiera *ustawa* (Rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej) z dn. 3 grudnia 1927 r. o prawie łowieckim (Dz. U. Nr. 110 poz. 934), Art. 4 ustęp 2) „Po wejściu w życie rozporządzenia niniejszego obciążenie własności gruntu prawem polowania nie może być ustanowione; akty temu przeciwne są nieważne“. Dopuszczalne zatem jest tylko osobiste (zobowiązaniowe) zezwolenie na polowanie“ Art. 24 Lit. b). Prawo polowania jest z ustawy przynależnością gruntu (zob. powyżej do Art. 132 uw. 3).

Do Art. 138.

1) K. C. nie określa pojęciu owocu, ale w Art. 520. 521, podciąga owoce pod „nieruchomości“, a w Art. 546 postanawia, że własność rzeczy „daje prawo do wszystkiego, co ona wydaje — bądź naturalnie, bądź sztucznie“, i podciąga to pod „prawo przybycia“; w Art. 547 zaś obejmuje „prawem przybycia“ „płody ziemi naturalne lub przemysłowe, przychody cywilne, przyplódek zwierząt“. Porówn. *Konic* str. 152 n. Natomiast K. C. Art. 583 mówi o „przychodach naturalnych“.

K. R. Art. 387 również nie określa pojęcia owocu, ale „płody“ ziemi uważa za przynależność do ziemi, zaś w Art. 424 podkreśla, że właściciel ziemi „ma prawo do wszystkich płodów na jej powierzchni“.

K. A. § 295 również nie określa pojęcia owocu, ale „trawę, dzizewa, owoce“ podciąga pod rzeczy nieruchome, które skutkiem tego są własnością właściciela ziemi.

K. N. § 99 określa pojęcie owocu szeroko i podciąga pod to pojęcie nietylko „płody“ („Erzeugnisse“) rzeczy i dalszą korzyść, jaka uzyskana zostaje z rzeczy według jej przeznaczenia“, ale również t. zw. owoce cywilne, zaś w § 94 „płody gruntu“ zalicza do istotnych części składowych gruntu.

Zgodne są wszystkie kodeksy, dotychczas obowiązujące na ziemiach polskich, że owoc jest własnością właściciela rzeczy macierzystej. W *Pr.* to wynika z charakteru „przynależności“, o ile nie chodzi o owoc z cudzej rzeczy macierzystej (poniżej Art. 139, 134). Kurczęta wylęgane przez cudzą kurę są zatem własnością właściciela jaj, który jednakże wynagrodzić musi za korzystanie z cudzej kury.

2) *Pr.* podciąga pod owoc tylko plód przyrodniczy, co najwięcej zgodne jest z pojmoaniem „życiowem“ owocu. T. zw. owoce cywilne podciąga *Pr.* pod „pożytki“.

3) Skoro owocem jest, co rzecz z *siebie* wydaje, wynika, że istota rzeczy macierzystej nie może być uszczuplona; w przeciwnym bowiem razie rzecz macierzysta nie mogłaby „wydawać“ z *siebie* rzeczy. Zbędny zatem jest dodatek „bez uszczuplenia swej istoty“.

Również zbędny jest dodatek „według racjonalnego gospodarstwa“ lub „stosownie do przeznaczenia“ rzeczy macierzystej (K. N. § 99). Jeżeli dzierżawcy majątku ziemskiego nie wolno wycinać całego lasu, lecz tylko „wyreby“ według racjonalnego gospodarstwa, wynika to nie z pojęcia owocu, lecz z stosunku prawnego, w którym znajduje się dzierżawca wobec właściciela majątku (słusznie to podkreśla *Achilles* do § 99 uw. 1).

Błędny zaś jest dodatek: „po potrąceniu nakładów“. Co rzecz wydaje jest „owocem“. Ale z stosunku prawnego może wynikać, że obowiązany do wydania owocu potrącić może nakłady. Owoc po potrąceniu nakładów przedstawia „czysty dochód“ z rzeczy.

Przepis w *K. N.* § 102 w tej ogólnej formie jest trafny tylko ze względu na to, że według *K. N.* § 94 owoc zaliczony jest do części składowych gruntu. Według *Pr.* niniejszego sprzedawca gruntu jest obowiązany do wydania owoców jako przynależności gruntu, a *nakładów* sobie potrącić nie może.

Błędny jest również dodatek: „co rzecz „perjodycznie” wydaje“.

Jeżeli drzewko tylko jeden raz wydaje owoc, niemniej mamy przed sobą owoc. To też trafnie *K. N.* § 99 ten dodatek omija.

Owoc na pniu jest zatem własnością właściciela gruntu jako przynależność gruntu (zob. powyżej uw. 1 nak. i Art. 135).

Po odłączeniu od gruntu (*fructus separati*) owoc *pozostaje* własnością właściciela gruntu, bo jeszcze nie jest przeznaczony na odrębny cel gospodarczy (powyżej Art. 135); wszakże właściciel gruntu ma osobną własność do owocu jeszcze przed jego odłączeniem, jako do przynależności, będącej rzeczą samoistną (Art. 135).

Dzierżawca gruntu nabywa własność owocu z chwilą jego powstania, bo na mocy dzierżawy gruntu i zasiewu jest on właścicielem owocu jako rzeczy znajdującej się na cudzym gruncie (Art. 134).

4) Pod „pożytki” podciąga *Pr.* t. zw. „owoce cywilne” (porówn. *K. C.* Art. 584). Odsetki od kapitału, *kupon dywidendowy*, *minerały* wydobyte z kopalni, *zwierzyna* zabita na podstawie „prawa polowania” (zob. powyżej do Art. 132 uw. 3) są pożytkami.

Pojęcie „*dochód*” nie jest pojęciem prawnym, lecz pojęciem gospodarczym, aby ustalić objętość pożytków. Tutaj mówimy o „czystym” dochodzie, który określony jest przez pożytki „po potrąceniu nakładów”, o „rocznym” dochodzie np. z polowania według naszej *ustawy* (Rozp. Prezydenta Rzpl.) z dn. 3 grudnia 1928 r. o *prawie łowieckim* (Dz. U. Nr 110 poz. 934) Art. 5 ustęp 1.

5) Tylko te korzyści są „pożytkami”, które wydawane są przez rzecz bez uszczuplenia jej istoty. Odsetki od kapl-

tału tylko tak dalece są pożytkami, jak dalece nie zmniejszają kapitału. Przewyżka nie podpada pod „odsetki“, lecz pod „kwotę amortyzacyjną“.

Do Art. 139.

1) Stanowisko prawne owocu i pożytku będzie unormowane najtrafniej przez określenie ich jako przynależności rzeczy, która je wydała. Podobnie już *K. R. Art. 387* („płody“). Zbędne zatem są osobne przepisy, jakie przewidują *K. C. Art. 520, 521, 546, K. A. §§ 404, 405, K. N. § 953*.

Ponieważ owoc jest przynależnością rzeczy macierzystej, a jako taka rzeczą samoistną, właściciel rzeczy macierzystej nabywa własność owocu już z chwilą jego powstania.

Jeżeli owoc zostaje odłączony od gruntu (*fructus separati*) i przeznaczony na odrębny cel gospodarczy (np. na sprzedaż), przestaje on być przynależnością i dzielić los prawny rzeczy macierzystej, a zatem np. nie jest objęty sprzedażą gruntu. Kupon dywidendowy jako przynależność akcji jest własnością właściciela akcji, i dzieli los prawny akcji, dopóki jego właściciel nie rozporządzi nim oddzielnie.

Dzierżawca gruntu nabywa własność owocu już z chwilą jego powstania, ponieważ owoc na cudzym gruncie nie jest przynależnością gruntu (zob. powyżej Art. 134).

Do Art. 140.

1) *Pr.* niniejszy daje definicje, aby określić, czem są nakłady „konieczne“, „użyteczne“, „zbytkowne“.

Kwestje tyżące się prawa do zwrotu nakładów unormowane są przez Art. 240 n. (o prawie zatrzymania) oraz Art. 130 n. (o bezpodstawnem wzbogaceniu się) naszego *Projektu zobowiązań*, Cz. og. (w 1-em czytaniu z sierpnia 1929 r.).

Nakłady zostają poczynione tylko na rzecz; ale nakład może być poczyniony „na korzyść“ osoby, np. na utrzymanie, na wychowanie osoby.

Do Art. 141.

1) Rolnik, sprzedając grunt zasiany, nie może policzyć sobie zasiewu osobno; grunt jest sprzedany razem z zasiewem, jako z przynależnością rzeczy sprzedanej. § 102 *K. N.* jest ujęty zbyt ogólnie i ma zastosowanie tylko w przypadkach wyszczególnionych (§§ 592, 998, 1055, ustęp 2, 1421).

Do Art. 142.

1) Tak określa *K. A.* §§ 291, 292, zaliczając do rzeczy niezmysłowych „prawa“ przykładowo.

Może byłoby odpowiedniej „rzecz zmysłową“ określić jako „rzecz zajmującą miejsce w przestrzeni“ (*Zoll* str. 177 Nr. 135 pod 3, uw. 3). Ale nazwa „rzecz zmysłowa“ już przyjęła się u nas. „*Dobra niematerjalne*“ (*Zoll* str. 178 pod 5) należą zatem również do rzeczy niezmysłowych. Zob. *Capitant*, str. 261 Nr. 206. Nie wszystkie ustawodawstwa dają określenie rzeczy zmysłowej, chociaż używają tego terminu (*K. N.* § 90, *K. Szw.* Art. 713).

Do Art. 143.

1) Bielizna i odzież nie są rzeczami zużywalnemi. Porówn. *Dbałowski* str. 412 do § 301 uw. 1. O użytkowaniu takich rzeczy porówn. *K. C.* Art. 589.

2) Określenie jest potrzebne, aby zaznaczyć, że na rzeczy zużywalnej (wino, zboże, żywności wogóle) nie może być ustanowione użytkowanie, ponieważ użytkownik zobowiązany jest do zwrotu *salva rei substantia*. Określenie powyższe zgadza się z określeniem powszechnie przyjętem. Zob. *K. A.* § 301, *K. N.* § 92. Porówn. *Capitant* str. 274 Nr. 216, *Zoll* str. 192 Nr. 143, *Rossel et Mentha II* str. 398 Nr. 1328 bis nak.

Do Art. 144.

1) Rzecz gatunkowa staje się zatem indywidualną, przez wskazanie, np. oznaczony koń, chociaż koń sam przez się jest rzeczą gatunkową.

2) Wobec szerokiego ujęcia pojęcia „rzeczy“ (powyżej Art. 129), należy do rzeczy gatunkowych zaliczyć nie tylko rzeczy oznaczone według wagi, miary lub liczby, jak to czyni *K. N.* § 91, lecz również rzeczy oznaczone według wartości, np. udział o oznaczonej wartości.

3) Porówn. *Zoll* str. 193 Nr. 143.

4) Najważniejszy skutek prawny jest, że dłużnik rzeczy gatunkowej nie zostaje zwolniony w razie zginienia rzeczy (*genus non perire videtur*). Porówn. *Capitant* str. 274 n. Nr. 217.

5) Ograniczenie charakteru zamienności do rzeczy ruchomych (*K. N.* § 91 ust. 1) jest nieuzasadnione. Osoba może kupić parcelę 300 m² z większej przestrzeni placów budowlanych; wówczas parcela jest rzeczą zamienną, o ile nie została „wskazana“ jako rzecz indywidualna.

Do Art. 145.

1) Projekt nie przyjmuje określenia, według którego podzielna jest tylko rzecz podzielona na części, „nie tracące istotnych cech dawnej całości“ (*Zoll* str. 194 Nr. 145), albowiem nie zawsze to zachodzi, np. wół zabity może być podzielony na mięso, skórę, rogi, które wszakże nie mają „istotnych cech dawnej całości“.

Projekt nie wymienia, jakie rzeczy są niepodzielne (*K. R.* Art. 394), pozostawiając to zadanie ustawodawstwu szczegółnemu, o ile niepodzielność nie wynika z określenia powyższego Art. 145. Niema zresztą powodu, aby fabrykę lub sklep zaliczać do rzeczy niepodzielnych, ponieważ fabryka w danym przypadku może być podzielona na dwie lub więcej fabryk. Przystąpienie do sprzedaży (*Zoll* str. 195 do nr. 1) gospodarczo nie zawsze zaleca się. W rachubę wchodzi również *przepisy o postępowaniu egzekucyjnym* (porów. powyżej do Art. 136 uw. 1).

Co zaś do *niepodzielności gospodarstw rolnych*, to o tem rozstrzygają bądź *przepisy prawa małżeńskiego majątkowego*

байд przepisy *spadkobrania*, baid wreszcie przepisy szczegolne. *Czesko-sloweńska ustawa* z dn. 30 stycznia 1921 r. tworzy niepodzielne grunty rolne, z ograniczeniem rozporzadzania za życia i na wypadek śmierci. Zob. *M. Bohacek* w *Annuario di diritto comparato e dei studi legislativi* I. (Roma 1927) str. 113.

Czy rzecz jest podzielna lub niepodzielna zależy także *od stosunku prawnego*, którego rzecz jest przedmiotem. Jeżeli wół sprzedany zostaje na mięso, jest on podzielny; jeżeli sprzedany zostaje do pracy, jest on niepodzielny. Zależnie od tego współwłaściciele mogą żądać lub nie żądać dzielenia.

Że *zastaw* na rzeczy po jej podzieleniu ciąży na wszystkich działach, wynika z przepisów o zastawie, a nie z podzielności rzeczy.

Jeżeli rzeczy służy prawo, np. *slużebność*, to wykonywanie sluzebności służy albo wszystkim właścicielom działów wspólnie, albo każdemu właścicielowi działów stosunkowo. O tem postanawiają *przepisy prawa rzeczowego o spólnocie* (communio), albo przepisy o poszczególnych prawach, np. *o sluzebności, o prawie autorskiem, o prawie patentowem*, i t. p.

2) Dzisiejsze potrzeby gospodarcze wymagają, aby grunt był podzielny także w kierunku poziomym, np. w *gornictwie*. Porówn. powyżej do Art. 133 uw. 3.

Dom może być rzeczą ruchomą lub nieruchomą, zależnie od tego, czy może zmieniać swe miejsce w przestrzeni. Zaś kwestja *własności do poszczególnych pieter lub mieszkań* normowana być musi przez *przepisy prawa rzeczowego o spólnocie*. Porówn. powyżej do Art. 134 uw. 1 nak.

3) Np. wół, koń i t. d., o ile chodzi o *zwierzęta żywe*. Porówn. powyżej uw. 2. Duże zwierciadło lub duży djament (*Zoll* str. 194 Nr. 145 pod 2) służy innym celom (np. do umieszczenia w przedpokoju, w przedsiębiorstwie, do oprawy większej i t. p.) niż małe, i przeto są z reguły niepodzielne. Obniżenie tylko o stosunkową wartość (*Zoll* j. w.) będzie często wskazówką, ale nie rozstrzyga kwestji. *Dom jest podzielny na mieszkania*, chociaż suma mieszkań może w obrocie przed-

stawiać mniejszą wartość, niż dom w całości. Czy współdziedzice domu mogą żądać podziału domu na poszczególne piętra lub mieszkania? Sądzę, że tak, wobec podzielności domu (zob. powyżej uw. 2).

Do Art. 146.

1) Np. dom, okręt, pierścień z kamieniem, kolja z pereł. Od rzeczy zbiorowej rzecz złożona różni się tem, że jest „złożona“ do całości, co niema miejsca u rzeczy zbiorowej (poniżej Art. 147).

Rzeczłą złożoną również będzie „pakiet obligacyj“ tego samego rodzaju, ponieważ w tym przypadku rzecz niezmysłowa („obligacja“) zmaterjalizowana jest w dokumencie obligacji. Porówn. *Neumann* I str. 36 do § 90 p. 3. Natomiast „pakiet“ różnego rodzaju wierzytelności nie będzie rzeczą zbiorową i nie może być przedmiotem *jednego* aktu prawnego, chyba jako „ryczałt“.

2) Jeżeli jubiler sprzedaje kolję pereł i z powodu, za który nie ponosi odpowiedzialności, jedna perła zostaje zniszczona i zastąpiona przez perłę tego samego gatunku o tej samej wartości, nabywca nie może odmówić przyjęcia kolji. Jeżeli perła była indywidualnie wymieniona nabywca nie jest obowiązany do przyjęcia kolji.

Do Art. 147.

1) Np. trzoda, biblioteka, skład towarów, urządzenie mieszkaniowe, kompleks domów i t. p. Porówn. *K. A.* § 302, *Dbalowski* str. 412 do § 302, *Zoll* str. 193 Nr. 144.

Projekt ogranicza pojęcie rzeczy zbiorowej do rzeczy zmysłowych. Osoba może sprzedać mieszkanie swoje, która ma na własność, wraz z urządzeniem, ale nie może go sprzedać wraz z wierzytelnościami i długami jako jednej rzeczy zbiorowej, chyba że chodzi o sprzedaż „*majątku*“ (poniżej Art. 148) lub „*przedsiębiorstwa*“ (poniżej Art. 149). Porówn. *Neumann* I

str. 37 do § 90 p. 4. Jeżeli mieszkaniu służą określone prawa, zastosowanie mają przepisy o przynależności (powyżej Art. 132 n).

2) Jeżeli trzoda jest przedmiotem *zastawu*, każdorazowy skład trzody, ustalony według zasad gospodarstwa racjonalnego, jest obciążony zastawem. Stąd właściciel trzody może sprzedawać poszczególne sztuki, uwalniając je od zastawu. Przedmiotem zastawu jest trzoda jako całość, a nie są nim poszczególne sztuki. To samo odnosi się do dzierżawy i do użytkowania trzody. Wyraźny przepis *K. N.* § 92 ustęp 2 jest przeto zbędny.

Do Art. 148.

1) Wyłączone są stosunki rodzinne. *Dobra niematerialne* przedstawiają również wartość pieniężną, albowiem dotknięty w swych dobrach niematerialnych domagać się może odškodowania, względnie zadosyćuczynienia (powyżej Art. 45 n).

2) *K. C.* (idąc za *K. F.*) zna pojęcie „majątku“, „mienia“ (*patrimoine*) w *stosunkach rodzinnych i spadkowych* (Art. 878, 881), i rozumie przez „majątek“ ogół stosunków prawnych o wartości pieniężnej, w których znajduje się osoba (Art. 724). Ale ogólnego pojęcia „majątku“ *K. C.* nie zna, biorąc za podstawę stosunku prawnego wyłącznie poszczególne rzeczy („majątki“ w tem znaczeniu, *biens*). Zob. Art. 516 n.

To stanowisko *K. F.* zostało jednakże rozszerzone przez *orzecznictwo francuskie*, które uważa za „dobra“, „*biens*“ wszystkie rzeczy, które mogą być przedmiotem *własności* (*Dalloz* we wstępie przed Art. 516), t. zn. wszystkie rzeczy, które nie są wyłączone z obiegu. W konsekwencji *orzecznictwo francuskie* również ogół stosunków o wartości pieniężnej, w których znajduje się osoba, uważa za „majątek“ (*patrimoine*), który może być przedmiotem „własności“. Zob. *Dalloz* do Art. 544 Nr. 177, 178, 181 — 193, *Planiol et Ripert* III str. 25 n. Nr. 21. Nauka zaś ujmuje „majątek“ jako „zbiorność prawną“, t. zw. *universitas iuris*, *universalité juridique*.

Zob. *Colin et Capitant* str. 110 Nr. 93. Porówn. powyżej do Art. 129 uw. 1 nak., oraz poniżej uw. 3.

K. R. Art. 383 idzie za *K. F.*

K. A. zna pojęcie „majątku“ tylko gdy chodzi o majątek państwowy lub gminny (§§ 287, 288). Pozatem *K. A.* mówi tylko o „rzeczach“, ale ujmuje pojęcie „rzeczy“ szeroko i zalicza do „rzeczy“ wszystko, co służy do użytku ludzi (§ 285). W konsekwencji szerokiego pojęcia „rzeczy“, *K. A.* przyjmuje szerokie pojęcie „własności“, które stosuje się do rzeczy zmysłowych, jako też rzeczy niezmysłowych (§ 353). Można zatem podzielić pogląd p. *E. Swobody*, *Die Neugestaltung der Grundbegriffe unseres bürgerlichen Rechts* (Wien 1929) str. 71 n., 110 n., że pojęcie „majątku“ w znaczeniu ogółu stosunków prawnych o wartości pieniężnej, w których znajduje się osoba, wywnioskowane być może z wspomnianego Art. 353. Może zatem „majątek“ być przedmiotem aktu prawnego. Porówn. *Zoll* str. 130 Nr. 93. O ile zaś chodzi o *nabywanie majątku*, to wprawdzie nabycie nastąpić może jednym aktem prawnym, ale skutkiem tego aktu będzie, że w wykonaniu aktu, tyżącego się „majątku“, przestrzegane być muszą przepisy szczególne, obowiązujące dla obrotu ruchomościami, nieruchomościami, wierzytelnościami, długami, dobrami niematerjalnymi i t. p. Zob. poniżej uw. 6.

K. N. nie zna pojęcia „majątku“, lecz mówi tylko o „rzeczach“, do których zalicza tylko rzeczy „zmysłowe“ (§ 90). Skutkiem ujemnym tego ograniczonego pojęcia „rzeczy“ *K. N.* stara się przeciwdziałać przez to, że obok pojęcia „rzeczy“ przyjmuje jeszcze pojęcie „przedmiotu“ (Gegenstand), które jest szersze i obejmuje rzeczy zmysłowe oraz prawa. Zob. *Achilles* przed § 90 pod 1, *Neumann* do § 90 pod 1. *K. N.* nie zna zatem ogólnego pojęcia „majątku“. W poszczególnych przypadkach jednakże *K. N.* mówi o „majątku“ i rozumie przez to ogół stosunków prawnych o wartości pieniężnej, w których znajduje się osoba. Zob. §§ 310, 311, 419, 1085 n. 1822, oraz Komentarze. Wyjątkowe stanowisko zajmuje określenie „majątku nieruchomego“ w § 1551. Zob. powyżej do Art. 131 uw. 3.

Pozatem K. N. § 419 dopuszcza przejęcie drogą umowną całego majątku osoby, wskutek czego już z chwilą przejęcia „majątku“ długi wyzbywcy majątku przechodzą na nabywcę majątku. Porówn. K. N. § 311 i Achilles do § 311 i do § 419.

3) Szerokie pojęcie „rzeczy“ (porówn. powyżej uw. 2 oraz Art. 129) pociąga za sobą szerokie pojęcie „własności“.

K. C. zna szerokie pojęcie własności. Zob. powyżej uw. 2.

K. A. również zna szerokie pojęcie własności (zob. powyżej uw. 2), a w § 1424 mówi nawet o „właścicielu“ wierzytelności (zob. *E. Swoboda*, j. w. str. 115) i w § 1030 o „właścicielu“ handlu lub przedsiębiorstwa (zob. *E. Swoboda*, j. w. str. 112).

K. N. uznaje za przedmiot własności tylko „rzeczy zmysłowe“ (§ 903).

Nasze ustawodawstwo szczególne zna szerokie pojęcie własności, mówiąc w:

Art. 72 ustawy (Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej) z dn. 16 lutego 1928 r. o *prawie budowlanem i zabudowaniu osiedli* (Dz. U. Nr. 23 poz. 202, Ustawod. polskie IX str. 443 n.) o zgodzie „właścicieli uprawnień górniczych“,

Art. 12, 13, 19 i dalszych ustawy (Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej) z dn. 22 marca 1928 r. o *ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych* (Dz. U. Nr. 39 poz. 384, Ustawod. polskie IX str. 1194) o „właścicielu patentu“.

Za przyjęciem szerokiego pojęcia własności w dzisiejszych stosunkach prawnych oświadczają się również *F. Zoll*, Przedsiębiorstwo — przedmiotem własności, Przegląd prawa i Administracji, t. 50 (Lwów 1925) zesz. 10—12, str. 431 n., *H. Oppikofer*, Das Unternehmensrecht (Tübingen 1927) str. 142 n., *E. Swoboda*, Neugestaltung, j. w. str. 69 n., *H. Fehr*, Der Eigentumsbegriff und das Unternehmen, odb. z Zeitschrift f. schweizerisches Recht, N. F. t. 47 (1929), *A. Kraus* i *F. Zoll*, Polska ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Poznań 1929), str. 56 n. 63.

Stanowisko projektu niniejszego, przyjmującego szerokie pojęcie własności, uwydatnia się również w dalszych przepi-

sach. Zob. poniżej do Art. 151 uw. 4, do Art. 154 uw. 2, do Art. 158 uw. 1, do Art. 159 uw. 2, do Art. 160 uw. 1.

Projekt niniejszy pojmuje zaś *własność* jako „prawna możność wyłącznego gospodarczego korzystania z rzeczy, o ile ta możność nie jest ograniczona przez prawo innej osoby lub przez przepisy ustawy“. Zob. *L. Piniński*, Pojęcie i granice prawa własności, Lwów 1900 (odb. z Księgi pamiątkowej, wydanej przez Uniwersytet Lwowski ku uczczeniu 500-letniego jubileuszu Uniwersytetu Krakowskiego) str. 58 i po niemiecku: *Begriff und Grenzen des Eigentumsrechts* 1902. Przepis ogólny o nabywaniu własności mógłby brzmieć: „Własność rzeczy nabywa się aktem prawnym lub na mocy przepisu ustawy“. Uwzględnienie przepisów szczególnych dla niektórych rodzajów rzeczy normowane być może przez przepis: „Nabywca własności rzeczy żądać może wykonania przepisów, normujących ujawnienie własności (wpisu w księdze hipotecznej, gruntowej, w rejestrze patentowym i t. p.)“. W konsekwencji posiadanie określone być może: „Posiadaniem jest w dobrej wierze nabyta faktyczna możność wyłącznego gospodarczego korzystania z rzeczy, doznająca bezpośredniej ochrony prawnej“. Zob. *L. Piniński*, *Thatbestand des Sachbesitzerwerbes I* (Leipzig 1885) str. 26 n., oraz Pojęcie prawa własności, j. w. str. 9. Porówn. *Zoll* str. 279 Nr. 231—233.

4) Odróżnienie majątku „czystego“ od majątku „brutto“ jest pożądane ze względu na potrzeby gospodarcze przy obliczaniu „saldo“. *Nasze ustawodawstwo szczególne* rozróżnia również „majątek“ i „majątek czysty“, określając pojęcie pierwsze przez wyrazy: „cały majątek“, np. *Prawo o spółkach akcyjnych* z dn. 22 marca 1928 r. (Dz. U. Nr. 39 poz. 383, Ustawod. polskie IX str. 1159 n.), Art. 142 p. t: „przez przeniesienie całego majątku spółki (przejętej) na inną (przejmującą)“ i t. d. Znaczenie „całego majątku“ określone zaś jest w Art. 144 ustęp 4 przez postanowienie: „spółka przejmująca wchodzi we wszystkie prawa i obowiązki spółki przejętej“.

K. R. Art. 416—419 zalicza do „majątku gotowego“ tylko

„Aktywa“. Sądzę, że obliczenie majątku przez ustalenie „aktywów“ i „pasywów“ należy pozostawić praktyce.

5) To uznaje również *K. N.* § 310, postanawiając, że „nieważna jest umowa, mocą której jedna strona zobowiązuje się do przeniesienia lub obciążenia użytkowaniem swego przyszłego majątku“. *Projekt francusko-italski* o zobowiązaniach i umowach (z r. 1927) w Art. 26 ustęp 2 wyklucza obrót prawny względem spadku jeszcze nie otwartego. Sądzę, że ten przepis, bardzo doniosły pod względem społecznym i gospodarczym, należy umieścić już w Przepisach ogólnych naszego kodeksu cywilnego, nie czekając na ujednostajnienie prawa o spadkobranium, aby rozstrzygnięcie tej kwestji jak najrychlej ujednostajnić.

6) Jaki jest stosunek prawny nabywcy „majątku“ do poszczególnych rzeczy, wchodzących w skład majątku? Mojem zdaniem, nabywca majątku nabył „prawo“ „tytuł“, do tych rzeczy (t. zw. *ius ad rem*, porówn. *Vangerow*, *Pandekten I*⁷ (1876) § 113 str. 170 n.). O ile chodzi o rzeczy zmysłowe, nabywca „majątku“ jest ich właścicielem *bonitarskim* (*publicjańskim*). *O ile chodzi o nieruchomości*, skutek prawny nabytej własności bonitarskiej będzie taki, że nabywca „majątku“ uzyskał tytuł do nieruchomości i żądać może wpisu do księgi hipotecznej (gruntowej), ponieważ dla nabycia własności nieruchomości przepisy szczególne domagają się tego wpisu, gdyż dopiero przez wpis nieruchomości nabywca „majątku“ staje się „właścicielem hipotecznym“ nieruchomości wchodzących w skład „majątku“. Porównaj *E. Swoboda*, *Il diritto civile dell'avvenire*, *Rivista internazionale di filosofia del diritto* X, 3 (Roma 1930) str. 37 do uw. 4 i 5. Tego wpisu nabywca majątku oczywiście tylko żądać może wobec wyzbywcy majątku, a nie wobec następcy w hipotece, niewiedzącego o stanie rzeczy. Porówn. *O. S. N.* 1928, I Nr. 87.

O ile w skład „majątku“ wchodzi zobowiązania (*wierzytelności i długi*), sprawa przedstawia się nieco inaczej.

Gdyby dla przejścia wierzytelności na nabywcę „majątku“ domagano się zawarcia umowy o przelew poszczególnych wie-

rzytelności wchodzących w skład „majątku“, jak to wymagane jest dla przelewu poszczególnej wierzytelności (zob. Projekt Części ogólnej zobowiązań, w pierwszym czytaniu z sierpnia 1929 r. Art. 176), w takim razie zniknęłaby korzyść, jaka wynika z dopuszczalności przejścia wierzytelności drogą przejścia „majątku“, w którego skład te wierzytelności wchodzi. Każda poszczególna wierzytelność, wchodząca w skład „majątku“, musiałaby być przelaną z osobna.

Natomiast *według powyższego Art. 148 projektu niniejszego*, na nabywcę „majątku“ *przechodzą eo ipso także wszystkie wierzytelności, wchodzące w skład majątku*, i nie potrzeba osobnego przelewu wszystkich poszczególnych wierzytelności. Jako skutki prawne dokonanego obrotu względem wierzytelności, wchodzących w skład „majątku“ obowiązująć będą wszystkie przepisy, jakie zastosowanie mają do wierzytelności przejętej przez drugą osobę, a zatem 1) zbywca „majątku“ obowiązany jest udzielić nabywcy wszelkich wyjaśnień co do wierzytelności, wchodzących w skład „majątku“, 2) dłużnik może ze skutkiem prawnym uiszczyć dług poprzedniemu wierzytelcowi, dopóki o przelewie wierzytelności nie został zawiadomiony, 3) dłużnikowi służą przeciw nabywcy wszystkie zarzuty, jakie miał przeciw zbywcy. *Zob. Projekt Części Ogólnej zobowiązań*, w pierwszym czytaniu z sierpnia 1929 r., Art. 176—187, i t. d.

Co do *długów*, to one również przechodzą na nabywcę „majątku“ eo ipso przez nabycie „majątku“. Jako skutki prawne dokonanego obrotu względem długów, wchodzących w skład „majątku“, obowiązująć będą wszystkie przepisy, jakie zastosowanie mają do długu, przejętego przez drugą osobę, a zatem 1) nabywca „majątku“ obowiązany jest zwolnić poprzedniego dłużnika od obowiązku świadczenia i w czasie właściwym zaspokoić wierzyciela, 2) o ile wierzyciel nie wyraził zgody na zmianę dłużnika, mocen on jest dochodzić swej wierzytelności solidarnie od wyzbywcy „majątku“ i od jego nabywcy, 3) wyzbywca „majątku“ zwolniony zostaje od długu dopiero wówczas, gdy wierzyciel zgodził się na zmianę dłuż-

nika, chyba, że nabywca „majątku“ jest niewypłacalny. Zob. *Projekt Części ogólnej zobowiązań*, w pierwszym czytaniu z sierpnia 1929 r., Art. 193, 194, 197, i t. d.

Do Art. 149.

1) Wobec tego, że przedsiębiorstwo jest „majątkiem“, również dla przedsiębiorstwa obowiązują przepisy powyższego Art. 148. Stąd również „przedsiębiorstwo“ może być przedmiotem stosunku prawnego. Wyraźnie jest to uznane w naszym ustawodawstwie szczególnem, np. w *ustawie* z dn. 7 marca 1927 *o prawie przemysłowem* (Dz. U. Nr. 53 poz. 468, Ustawod. polskie VIII str. 552 n.), Art. 38 ustęp 4: „Dzierżawca przedsiębiorstwa przemysłowego jest co do praw i obowiązków — uważany za przemysłowca samodzielneho“. Według Art. 40 zaś tejże ustawy „przedsiębiorstwo może przejść do spadkobierców“.

Za stanowiskiem przyjętem w projekcie niniejszym, oświadczają się także *H. Oppikofer*, j. w., str. 126 n., 131 n., 145 n., oraz *E. Swoboda*, *Die Neugestaltung*, j. w. str. 112, uw. 89.

Pojęcie przedsiębiorstwa (cywilnego) zachodzi kilkakrotnie w naszym ustawodawstwie szczególnem, np. a) w Art. 45 p. 6, Art. 46 n. *ustawy wodnej* z dn. 19 września 1922 r. (tekst jednolity Dz. U. z r. 1928 Nr. 62 poz. 574), b) w Art. 2, Art. 9 p. 1 ustawy z dn. 2 sierpnia 1926 r. *o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji* (Dz. U. Nr. 96 poz. 559, Ustawodawstwo polskie VII str. 647 n.), c) w Art. 1, 2, 8, 143 ustawy (Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej) z dn. 7 czerwca 1927 r. *o prawie przemysłowem* (Dz. U. Nr. 53 poz. 468, Ustawod. polskie VIII str. 552 n.), d) w Art. 9 p. 2, Art. 17 p. 1, Art. 22 ustawy (Rozp. Prez. Rzp.) z dn. 22 marca 1928 r. *o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych* (Dz. U. Nr. 39 poz. 384, Ustawod. polskie IX str. 1194 n.).

Trafnie domaga się ustawowego unormowania instytucji przedsiębiorstwa *H. Oppikofer*, j. w. str. 1 n. Porówn. *H. Fehr*, *Der Eigentumsbegriff und das Unternehmen*, zugleich eine An-

zeige von H. Oppikofers Unternehmensrecht, w Zeitschrift für schweizerisches Recht, N. F. 47 (Zürich 1929).

2) *H. Oppikofer*, j. w., str. 4 uw. 4 podkreśla, że istota przedsiębiorstwa (cywilnego) nie leży wyłącznie w *działalności* przedsiębiorcy. Również zaproponowany (w ostatecznej redakcji opuszczony) Art. 1 projektu ustawy o *zwalczaniu nieuczciwej konkurencji* wymagał, aby przyjmowano „przedsiębiorstwo“ tylko wówczas, gdy zachodzi *majątek oraz działalność przedsiębiorcy*. Zob. *A. Kraus* i *F. Zoll*, Polska ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji z dn. 2 sierpnia 1926 r., (Poznań 1929) str. 2. 28. n., 56 n. To nie wyklucza, że ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji ma zastosowanie do każdego prowadzącego proceder i że ustawa pojmuje „przedsiębiorstwo“ w tem szerokim znaczeniu. Zob. *O. T.* str. 74 (Konkurencja nieuczciwa, Nr. 4). Natomiast ustawa (Rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej) z dn. 22 marca 1928 r. o *rejestrowym zastawie rolniczym* (Dz. U. Nr 38 poz. 360, Ustawod. polskie IX str. 1087 n.) wymaga dla przedsiębiorstwa *działalności oraz majątku* („przerabiające przeważnie produkty własnego gospodarstwa rolnego“).

Inaczej jest w *prawie handlowem*, gdzie przedsiębiorstwo istnieć może bez majątku, opierając się wyłącznie na *działalności* przedsiębiorcy. Zgodnie z tem, sformułowany jest Art. 1 ustawy (Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej) z dn. 17 marca 1928 r. o *prawie bankowem* (Dz. U. Nr. 34 poz. 321, Ustawod. polskie IX str. 893 n.). Porówn. *J. Namitkiewicz*, Podręcznik prawa handlowego (3 wyd. Warszawa 1927) str. 67 n.

Projekt niniejszy nie wymaga „wyodrębnionego“ majątku (separata ratio dla peculium prawa rzymskiego), ponieważ ustalenie „wyodrębnienia“ często byłoby rzeczą trudną.

3) Tylko w kierunku gospodarczym, a nie również w kierunku społecznym. To nie wyklucza, że przedsiębiorstwo może mieć również cele społeczne, np. Czytelnia ludowa, albowiem podstawą przedsiębiorstwa będzie obrót gospodarczy (kupowanie książek i t. p.).

Do Art. 150.

- 1) Np. przedsiębiorstwo, mające na celu nadmierne podwyższanie cen przedmiotów powszechnej potrzeby, ułatwianie nierządu i t. p.
- 2) Zob. poniżej Art. 153.

Do Art. 151.

1) Jest to t. zw. *universitas iuris*, uznawana w prawie średniowiecza. Zob. *Vangerow*, Pandekten (7 wyd. 1876) I str. 106 n., § 71 Anm. *H. Oppikofer*, j. w., str. 61, 68.

Dla prawa nowoczesnego stoją na tem stanowisku również *A. Kraus* i *F. Zoll*, j. w., str. 28 n., 56 n., porówn. poniżej uw. 3, oraz *Oppikofer*, j. w., str. 111 n., 130 n., 137 n., i *E. Swoboda*, Die Neugestaltung, j. w. str. 111 n.

Przedsiębiorstwo nie jest *osobą prawną*, jak np. fundacja, lecz zmieniającym się w swym składzie majątkiem służącym działalności osoby (powyżej Art. 149). Porówn. trafne uzasadnienie, jakie dają *A. Kraus* i *F. Zoll*, j. w. str. 60, 63.

2) Pod rzeczy niezmysłowe podpadają wszystkie prawa, służące przedsiębiorstwu, a skutkiem tego wchodzące w skład przedsiębiorstwa, np.

a. prawo wodne według Art. 62 p. 1 *ustawy wodnej* z dn. 19 września 1922 r. (tekst jednolity w Dz. U. z r. 1928 Nr. 62 poz. 574): „*Prawo nie może być oddzielone od przedsiębiorstwa, któremu zostało nadane i przechodzi wraz z nim na prawnych następców*“.

b. uprawnienia górnicze według Art. 72 *ustawy* (Rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej) z dn. 16 lutego 1928 r. *o prawie budowlanem i zabudowaniu osiedli* (Dz. U. Nr. 23 poz. 202, Ustawod. polskie IX str. 443 n.): „*właściciele uprawnień górniczych*“.

c. klientela, którą za wchodzącą w skład przedsiębiorstwa uważa Art. 1 p. 3 *ustawy* z dn. 2 sierpnia 1926 r. *o zwal-*

czaniu nieuczciwej konkurencji (Dz. U. Nr. 96 poz. 559, Ustawod. polskie VII str. 647 n.). Porówn. *E. Swoboda*, j. w. str. 112. Na tem samem stanowisku stoją *A. Kraus i F. Zoll*, j. w. str. 47 n. Niepotrzebnie jednakże autorowie (str. 55) utrudniają rozwiązanie zagadnienia przez to, że „zwalczanie nieuczciwej konkurencji“ ujmują „z punktu widzenia *podmiotowego prawa przedsiębiorcy*“ (podobnie *H. Oppikofer*, j. w. str. 136), kiedy prawa, wynikające z zakazów ustawy, stanowią poprostu część przedsiębiorstwa, wchodzącą w jego skład. Przedsiębiorstwo obejmuje majątek osoby oraz wszystkie prawa, przywiązane do działalności przedsiębiorcy, a do tych praw należą również zakazy nieuczciwej konkurencji. Wszakże słusznie autorowie sami (str. 58 n.) zaznaczają, że wszystkie prawa służące przedsiębiorstwu są *własnością* przedsiębiorcy. Porówn. poniżej uw. 4, oraz *H. Oppikofer*, j. w. str. 143.

d. patent według Art. 9 p. 2 ustawy (Rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej) z dn. 22 marca 1928 r. *o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych* (Dz. U. Nr. 39 poz. 384, Ustawod. polskie IX str. 1194 n.): „*Prawo to jest ściśle związane z przedsiębiorstwem i bez niego nie może być na nikogo przeniesione*“.

Można wspomniane powyżej prawa, służące przedsiębiorstwu, również uważać za *przynależność* majątku głównego przedsiębiorstwa. Zob. powyżej do Art. 132 uw. 3. W każdym razie te prawa wchodzą w skład przedsiębiorstwa jako część jego całości, w skład „własności“ przedsiębiorstwa, jak to trafnie podkreślają *A. Kraus i F. Zoll*, j. w. str. 63. Jeżeli woli się mówić o „przynależności“ tych praw do przedsiębiorstwa, to w niektórych przypadkach należy mówić o „*przynależności z prawa*“ lub „*przynależności ustawowej*“, którą właściciel rzeczy głównej nie rozporządza (zob. powyżej przykłady pod *a i d*). Jeżeli się zaś, co mi się wydaje trafniejszym, uważa wspomniane powyżej prawa za część całości przedsiębiorstwa, to one oczywiście wchodzą w skład przedsiębiorstwa w tej postaci i w tej rozciągłości, w jakiej ustawa je

uznaje (niezbywalność oddzielnie od przedsiębiorstwa i t. p. Zob. powyżej przykłady *a* i *d*).

3) Projekt wymienia wyraźnie wierzytelności i długi, chociaż one również podpadają pod „rzeczy niezmysłowe“, ponieważ chodzi tylko o wierzytelności i długi, powstałe z prowadzenia przedsiębiorstwa.

4) Na tem samym stanowisku stoją *A. Kraus* i *F. Zoll*, j. w. str. 56 n., 63. O szerokim pojęciu „własności“ porówn. powyżej do Art. 148 uw. 3.

Nie jest wymagane, aby „właściciel“ przedsiębiorstwa był właścicielem rzeczy zmysłowych, wchodzących w skład przedsiębiorstwa. Jeżeli osoba *A.* najmuje samochody i prowadzi przedsiębiorstwo przewozowe, to ona jest „właścicielem“ przedsiębiorstwa, chociaż nie jest właścicielem samochodów.

Zgodnie z tem ustawa (Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej) z dn. 14 marca 1928 r. o prawie lotniczym (Dz. U. Nr. 31 poz. 294, Ustawod. polskie IX str. 741 n.) nazywa przedsiębiorcą osobę, która wykonywa żeglugę w przestrzeni powietrznej na własny rachunek, chociaż nie jest właścicielem statku powietrznego. Zob. Art. 25 ust. 1, Art. 44 n., Art. 51, Art. 59, 60, 61. Podobnie ustawa z dn. 2 sierpnia 1926 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (powyżej uw. 2 pod *c*) w Art. 1 nazywa ogólnie przedsiębiorcą osobę, która wykonywa przedsiębiorstwo.

5) Dla udogodnienia obrotu projekt daje przedsiębiorstwu jako takiemu *legitymację procesową*. „Przedsiębiorstwo“ występuje jako strona w procesie, wskazując w skróceniu na właściciela lub właścicieli przedsiębiorstwa.

Do Art. 152.

1) Przepis jest pożądany ze względu na bezpieczeństwo obrotu, aby przeszkodzić upadłości „przedsiębiorstwa“ mimo wypłacalności przedsiębiorcy z majątku „osobistego“. *W przed-*

siębiorstwie handlowem przepis może jest zbędny wobec gwarancji jawności takiego przedsiębiorstwa.

2) W celu ochrony warsztatu pracy zaleca się przepis, który oczywiście znajdować się może wśród *przepisów o postępowaniu egzekucyjnym*.

Do Art. 154.

1) Cel społeczny lub gospodarczy rzeczy publicznej ogranicza prawo rozporządzania rzeczą. Państwo lub ciało samorządowe nie może rozporządzać dowolnie rzeczą publiczną. Jeżeli cel społeczny lub gospodarczy ma być zmieniony, stać się to musi prawem przepisana droga. Dopilnowanie, aby cel społeczny lub gospodarczy rzeczy publicznej był przestrzegany, wynika z władzy nadzorczej państwa względnie ciała samorządowego, a o wykonanie tego nadzoru upominać się może każdy obywatel drogą skargi sądowej. Zob. poniżej Art. 161.

2) „Własność“ oczywiście pojęta jest w *szerokim znaczeniu*. Zob. powyżej do Art. 148 uw. 3. Ztąd „nadanie miar górniczych“, t. j. prawo eksploatacji podpada również pod „własność“. Zob. Art. 2 ustawy (Rozp. Prezyd.) z dnia 22 marca 1928 r. zmieniający § 5 *austrjackiej ustawy górniczej* (Dz. U. Nr. 36 poz. 340, Ustawod. polskie IX str. 997).

Jakie rzeczy są własnością państwa lub ciała samorządowego, unormowane jest w przepisach szczególnych.

Co do *rzek i wód* w ogólności, normy zawarte są w *naszej ustawie wodnej z dn. 19 września 1922 r.* (tekst jednolity Dz. U. z r. 1928 Nr. 62 poz. 574, Ustawod. polskie X str. 681 n.), która porzuca dawniej stosowany zasadniczy podział na rzeki spławne i niespławne a rozróżnia tylko wody publiczne i prywatne (Art. 1), przyczem uznaje wszystkie wody za publiczne, o ile z tytułu szczególnego nie stanowią własności prywatnej (Art. 2 p. 1). Pozatem ustawa normuje korzystanie z wód publicznych w Art. 21, 33 p. 1. Nadto ustawa daje przepisy od-

mienne dla wód płynących (Art. 21 p. 2, Art. 23—25), oraz dla wód żeglownych i spławnych (Art. 28, 29).

Przepis szczególny o wodach publicznych mieści się w Art. 111 *ustawy* (Rozp. Prezyd.) z dn. 3 grudnia 1927 r. *o prawie łowieckim* (Dz. U. Nr. 110 poz. 134, Ustawod. polskie VIII str. 1369).

3) W ten sam sposób ujęta jest kwestja również w *K. A.* §§ 286, 289. Porówn. *Dbałowski* str. 390 do § 289 uw.

K. Szw. Art. 664 nie wspomina, w czyjej własności znajdują się rzeczy publiczne, lecz przyznaje tylko państwu suwerenność („Hoheit“, „la haute police“, „soveranità“) nad niemi (porówn. poniżej Art. 160), oraz wyklucza własność prywatną do wód publicznych i kilku innych rzeczy leżących odłogiem, o ile nie będzie udowodniony tytuł odmienny.

Oczywiście *własność* państwa lub ciała samorządowego nie może być postawiona na równi z własnością prywatną, ze względu na szczególnie cel społeczny lub gospodarczy rzeczy publicznej. Zob. poniżej Art. 160.

4) *K. C.* Art. 538 zalicza do własności państwowej wszystkie rzeczy, które nie mogą stanowić własności prywatnej, wyliczając drogi, gościńce i ulice utrzymywane przez państwo, rzeki większe i mniejsze, żeglowne lub spławne i t. d. Podobnie *K. R.* Art. 406—410. Sądzę, że należy ograniczyć się do określenia ogólnego, przyjętego w projekcie niniejszym, tem więcej, że w rachubę wchodzi również rzeczy użytkownika powszechnego (poniżej Art. 155).

5) Np. o rzeczach użytkownika powszechnego, o rzeczach znalezionych, o skarbie, o rzeczach niczyich i t. p. Zob. poniżej Art. 155 n.

6) Tak ujęta jest kwestja również przez *K. A.* § 290. Zob. *Dbałowski* str. 390 n. do § 290.

Do Art. 155.

1) Np. powietrze, drogi publiczne, rzeki, brzeg morza. Porówn. *Zoll* str. 181 Nr. 137.

2) Skoro ustawa może rzecz uczynić rzeczą użytkowania powszechnego, może ona również odebrać jej ten charakter.

3) Rzeczą użytkowania powszechnego może być nietylko rzecz publiczna, ale również *prywatna*, oraz rzecz *niczyja* (poniżej do Art. 159 uw. 1). Nasza *ustawa* (Rozp. Prezyd.) z dn. 16 lutego 1928 r. *o prawie budowlanem i zabudowaniu osiedli* (Dz. U. Nr. 23 poz. 202, Ustawod. polskie IX str. 443 n.) w Art. 10 p. 1 *c* wymienia: „placze publiczne, skwery, parki, ogrody, placze sportowe i inne podobne urządzenia, przeznaczone do użytku publicznego“. Podobnie *K. A.* § 287.

Z samego pojęcia użytkowania powszechnego wynika, że nikt nie ma prawa do użytkowania wyłącznego. W razie naruszenia prawa osób innych, osobie dotkniętej służy ochrona prawna na podstawie powyższych Art. 18 i 45 n. W prawie rzymskiem służyła w tym przypadku „*actio iniuriarum*“. Zob. D 43, 8, 2, 9, D 47, 10, 13, 7, *Pernice*, *Labeo II*, 1 (1895) str. 34 uw. 3 i 4, oraz *Die sog. res omnium communes* w *Festgabe für Dernburg* (1900), str. 21 (w odbitce). Nasza *ustawa wodna* z dn. 19 września 1922 r. (tekst jednolity Dz. U. 1928 Nr. 62 poz. 574, Ustawod. polskie X str. 681 n.) postanawia w Art. 21 p. 1: „Wód publicznych wolno każdemu bez osobnego pozwolenia władzy używać w sposób zwykły, nie wykluczający takiego samego użytkowania przez innych“ i t. d., zaś pod p. 2: „To samo stosuje się do naturalnych płynących wód *prywatnych*“ i t. d. Zaś w Art. 33, p. 1 postanawia, że nawet *prywatny właściciel* wody płynącej nie może „utrudniać powszechnego użytkowania lub też go (omyłkowo „*ich*“) uniemożliwiać. Wogóle nie wolno nikomu przeszkadzać w powszechnem użytkowaniu wód płynących“.

Charakter użytkowania powszechnego nie unicestwia prawa, które osobie służy do tej rzeczy, lecz tylko *ogranicza to prawo*. Właściciel parku użytkowania publicznego może zatem wybudować gmach w parku, o ile przez to park nie traci swego charakteru użytkowania publicznego. Słusznie przeto nasza *ustawa wodna* (zob. powyżej uw. 3) postanawia w Art.

34: „Użytkowanie powszechne nie uprawnia do wejścia na cudze grunty nadbrzeżne ani do ich używania ani do zakładania urządzeń w wodzie“. *K. C. Art. 714* określa zatem zbyt ciasno pojęcie rzeczy użytkowania powszechnego, postanawiając: „Są rzeczy, które nie należą do nikogo, a których używanie dla wszystkich jest wspólne. Sposób ich używania określają ustawy policyjne“. Park gminny jest rzeczą użytkowania powszechnego, a jednakże nie jest rzeczą niczyją, bo jest własnością gminy. To też trafniej *K. Szw. Art. 664, ustęp 2* rzeczy użytkowania publicznego nie zalicza do rzeczy „niczyich“ (poniżej *Art. 159*), lecz tylko postanawia, że one nie są własnością prywatną „o ile nie zostaje wykazany odmienny tytuł“. Porówn. *Rosset et Mentha* II str. 331 n. Nr. 1243, 1244 i III str. 311 Nr. 1752.

Do Art. 156.

1) „Zgubiona“ może być nietylko rzecz ruchoma (*K. R. Art. 538*), ale również rzecz nieruchoma, np. okręt, który czasami zaliczany bywa do nieruchomości.

Różnica pomiędzy rzeczą „zgubioną“ a rzeczą „opuszczoną“ polega na tem, że rzecz zostaje zgubiona wbrew woli jej właściciela, natomiast „opuszczona“ z woli (choć przymusowej) właściciela.

2) Jest to zwykłe określenie rzeczy „zgubionej“. Zob. *Achilles* do § 965 uw. 1.

3) Na podstawie tego przepisu władza państwowa lub samorządowa upoważniona jest do brania w opiekę rzeczy zgubionych lub opuszczonych, oraz do wydawania rozporządzeń w sprawie odnalezienia właściciela względnie jego miejsca pobytu. Jak dalece nabyta być może własność na rzeczach zgubionych lub opuszczonych, o tem postanawiają *przepisy prawa rzeczowego o nabywaniu własności*. Zob. *K. C. Art. 717* ustęp 2, *K. R. Art. 538*, *K. A. §§ 387, 388*, *K. N. § 973* (porówn. § 935). Porówn. *K. Szw. Art. 722*. Ponieważ jednak wśród przepisów o stanowisku prawnem rzeczy zgu-

bionych lub opuszczonych znajdować się musi szereg przepisów o charakterze prawno-administracyjnym (porównaj *K. R.* Art. 538, 539-2, *K. A.* §§ 389—394 i do nich *Dbałowski* str. 486 n., *K. N.* §§ 965—983, *K. Szw.* Art. 721, 722 i do nich *Rosset et Mentha* II str. 414 n. Nr. 1347—1350) *zaleca się wydanie ustawy szczególnej o rzeczach zgubionych lub opuszczonych.* To jest wskazane tem więcej, że przepisy obowiązujące nie wystarczają do należytej ochrony rzeczy opuszczonych, jak to wykazał Memorjał w sprawie mienia, opuszczonego podczas wojny przez osoby, które dotychczas do kraju nie powróciły, przedstawiony w r. 1930 Ministrowi Sprawiedliwości przez Związek miast polskich. Przy tej sposobności będzie mogła nastąpić nowelizacja *ustawy z dn. 26 lipca 1919 r. o utraconych tytułach na okaziciela* (Ustawod. polskie I str. 319 n.), z uwzględnieniem zguby innych dokumentów. Porówn. *K. A.* § 1428 i do tego *Dbałowski* str. 1406 n., oraz *K. N.* §§ 799, 1162.

Do Art. 157.

1) „Rzecz“ w znaczeniu szerokiego pojęcia według powyższego *Art. 129*, skutkiem czego również „właściciel“ pojęty jest w szerokim znaczeniu. Zob. powyżej *do Art. 148* uw. 3.

2) „Cel“ wynika nie z „woli“ strony, lecz z *objektywne-go* stanu rzeczy, z okoliczności. Porówn. trafne wywody p. *L. Pinińskiego*, *Thatbestand des Sachebesitzerwerbes I* (1885), str. 130 n. Strona, która pragnie zawładnąć rzeczą porzuconą, udowodnić musi, że „cel pozbycia się własności“ wynika z zachowania się drugiej strony, przyczem niema podstawy do domniemania się tego celu, co wyraźnie postanawia *K. A.* § 388, jednakże, mojem zdaniem, niepotrzebnie, gdyż to wynika z istoty „porzucenia“. *K. A.* § 386, *K. N.* § 959, wymagają „woli (zamiaru) wyrzeczenia się własności“.

Osoba, nie mająca zdolności do działań prawnych (powyżej *Art. 29*), nie może wyzbyć się własności, a zatem nie

może również porzucić rzeczy, aby umożliwić zawładnięcie tą rzeczą przez inną osobę. Jeżeli dziecko porzuca lalkę, rzecz nie jest „porzucona“ w znaczeniu prawnym, a chociaż lalka została zawładnięta przez inną osobę, matka dziecka może żądać jej zwrotu. Niema więc potrzeby poszukiwania, czy dziecko, porzucając lalkę, miało „wolę“ pozbycia się własności. Porówn. *Neumann I* do § 959 uw. 1.

3) Takimi postanowieniami są przedewszystkiem przepisy o obrocie nieruchomościami. Według *prawa hipotecznego* właściciel gruntu przestaje być właścicielem dopiero przez skreślenie w księdze hipotecznej (gruntowej). Zob. *K. A.* § 444, *K. N.* § 928. Porówn. *Rossel et Mentha II* str. 325 Nr. 1234. Ale również dla obrotu ruchomościami obowiązywać mogą postanowienia odmienne. Właściciel *tytułu imiennego*, np. akcji imiennej, będzie zwolniony z zobowiązań, przywiązanych do tytułu, dopiero przez przepisanie własności na inną osobę, względnie przez zamianę tytułu imiennego na tytuł na okaziciela.

4) Dawny jest spór, czy własność na rzeczy porzuconej gaśnie już z chwilą porzucenia rzeczy czy dopiero z chwilą zawładnięcia rzeczą przez inną osobę. Zob. *D 41, 7, 2* i do tego *Dernberg - Sokolowski*, *System des römischen Rechts* (8 wyd. 1911) I str. 381 § 186 uw. 2 i 3, *E. Cuy*, *Manuel des institutions juridiques des Romains* (2 wyd. 1928) str. 291 uw. 4 i 5, str. 292 uw. 2, *Girard - Senn*, *Manuel de droit romain* (8 wyd. 1929) str. 341 uw. 4 i 5.

Stanowisko drugie wydaje mi się trafniejsze. *K. Szw.* Art. 729 zajmuje stanowisko pośrednie, postanawiając, że własność gaśnie dopiero wówczas, gdy właściciel, utraciwszy posiadanie, wyrzeka się swego prawa lub gdy na rzeczy porzuconej w następstwie inna osoba nabywa własność. Zob. *Rossel et Mentha II* str. 424 Nr. 1359.

O formie nabywania własności na rzeczy porzuconej postanawiają *przepisy prawa rzeczowego o nabywaniu własności na rzeczy niczyjej* (porówn. poniżej *Art. 159*).

Do Art. 158.

1) „Rzecz“ jest pojęta w szerokim znaczeniu według powyższego Art. 129, gdyż „skarbem“ może być nie tylko rzecz „zmysłowa“, lecz również rzecz „niezmysłowa“ np. tytuł na okaziciela. W ślad za tem również „właściciel“ pojęty jest w szerokim znaczeniu (zob. powyżej do Art. 148 uw. 3).

K. Szew. Art. 723, ustęp 1 podciąga pod „skarbu“ tylko „rzeczy wartościowe“ („Wertgegenstand“, „choses précieuses“, „oggette di pregio“), nie chcąc widocznie dopuścić poszukiwania „skarbu“ rzeczy nikłych a nadto osobne postanowienia ma dla rzeczy o wartości naukowej (Art. 724). Takie postanowienia są uzasadnione, o ile chodzi o nabywanie własności na skarbie, o czem stanowią *przepisy prawa rzeczowego o nabywaniu własności*, ale nie wpływają na określenie pojęcia „skarbu“.

2) Chodzi o rzecz, która kiedyś była nieukryta, a dopiero później ukrytą została, niewiadomo przez kogo i jakim sposobem, np. podczas zawieruchy wojennej, jak to trafnie podnosi C 10, 15, 1, 1 z r. 474 po Chr. „condita ab ignotis dominis“. Jeżeli rzecz ukryta została przez wiadomego właściciela, nie staje się ona „skarbem“, *dopóki ten właściciel może być odnaleziony* jak to zaznacza D 41, 1, 31, 1 nak. „si quis aliquid vel lucri causa vel metus vel custodiae condiderit sub terra, non est thesaurus“, i co słusznie podkreśla L. Piniński, *Thatbestand des Sachbesitzerwerbes I* (1885) str. 95 n. Porówn. również Fr. Bossowski, *Znalezienie skarbu* (Kraków, Polska Ak. Umiej. 1925) str. 35 n. w odbitce. Na tem samem stanowisku stoi orzecznictwo francuskie (*Dalloz* do Art. 716 Nr. 40, 64) oraz orzecznictwo austriackie (*Dbałowski* str. 488 do § 395 uw. 1 i 2).

Węgiel, nafta, gazy, znajdujące się pod powierzchnią gruntu nie są „skarbem“, lecz „*przynależnością*“ gruntu (powyżej Art. 133) i jako taka własnością właściciela gruntu (powyżej Art. 135). Tem tłumaczy się, że zwykle połowa znale-

zionego skarbu przypada właścicielowi gruntu. Pozatem do minerałów zastosowanie mają przepisy prawa górniczego.

Jeżeli rzecz ukryta była przed ukryciem przynależnością innej rzeczy (powyżej Art. 132), przez ukrycie nie przestaje być własnością właściciela rzeczy głównej (powyżej Art. 135), który, po odnalezieniu jej upomnieć się może o jej zwrot. Porówn. *Dalloz*, Code civil annoté (Petite Collection Dalloz) do Art. 716 uw. 3.

3) W kodeksach obowiązujących dotychczas na ziemiach polskich, sformułowania pojęcia skarbu są różne. Zob. *K. C.* Art. 716 ustęp 2, *K. A.* § 398 (porówn. *Dbałowski* str. 488 do § 398), *K. N.* § 984. Porówn. jeszcze *K. Szw.* Art. 723 i do tego *Rossel et Mentha* II str. 417 Nr. 1351. Ale sformułowanie projektu niniejszego zgodne jest ze stanowiskiem dzisiejszego orzecznictwa. Istotne cechy podaje już prawo rzymskie: D 41, 1, 31, 1 *Thesaurus est vetus quaedam depositio pecuniae cuius non exstat memoria, ut iam dominum non habeat.* Porówn. *Fr. Bossowski*, j. w., str. 33 n.

„*Skarb narodowy*“ według ustawy z dn. 15 listopada 1921 r. (Dz. U. poz. 692, Ustawod. polskie II str. 728) nie był „skarbem“ w znaczeniu prawa cywilnego, lecz majątkiem państwowym o określonym celu powstałym ze składek prywatnych. Zob. *Dbałowski* str. 393 n. Zlikwidowany został na mocy Art. 9 ustawy (Rozp. Prezyd.) z dn. 6 marca 1928 r. (Dz. U. Nr. 26 poz. 234).

Do Art. 159.

1) „*Niczyja*“ jest każda rzecz, która nie ma właściciela, a nie tylko rzecz, która uchyla się z pod władzy ludzkiej, jak powietrze, promienie słońca i t. p. Zresztą ostatni rodzaj rzeczy należy raczej do rzeczy użytkowania powszechnego (powyżej Art. 155) niż do rzeczy niczyich, tem więcej, że dzisiejsze postępy nauki umożliwiają „zawładnięcie“ niemi.

„*Skarb*“ nie jest rzeczą niczyją, lecz niewiadomego właściciela (powyżej Art. 158).. Skoro zaś właściciel nie może

być odnaleziony, kwestja własności skarbu normowana jest w przepisach *prawa rzeczowego o nabywaniu własności*.

„*Rzecz użytkowania powszechnego*“ również nie jest rzeczą niczyją. Zob. powyżej do Art. 155 uw. 3 nak.

O nabyciu własności na rzeczy niczyjej postanawiają *przepisy prawa rzeczowego o nabywaniu własności*. Porówn. powyżej do Art. 157 uw. 4. K. C. Art. 713 idzie, mojem zdaniem, za daleko, postanawiając: „Majątek nie mający właściciela należy do państwa“. Projekt niniejszy daje państwu jedynie nadzór (poniżej Art. 160).

2) Do takich przepisów odmiennych należą przede wszystkim przepisy naszej *ustawy* (Rozp. Prezydenta) z dn. 3 grudnia 1927 r. o *prawie łowieckim* (Dz. U. Nr. 110 poz. 934, Ustawod. polskie VIII str. 1369 n.). Według tej ustawy „zwierzyna“ bynajmniej nie jest rzeczą „niczyją“, lecz „przynależnością“ gruntu (powyżej Art. 132, p. 2), i jako taka „własnością“ właściciela gruntu (powyżej Art. 135), przyczem własność jest pojęta w szerokim znaczeniu (powyżej do Art. 148 uw. 3 i uw. 6) t. j. jako prawo do „przywłaszczania“ sobie poszczególnej sztuki zwierzyny. Albowiem Art. 4, ustęp 1 ustawy postanawia: „Polowanie związane jest z własnością gruntu i należy do właściciela gruntu“. Porówn. powyżej do Art. 132 uw. 3.

Jeżeli zaś grunt jest wydzierżawiony wraz z polowaniem, lub jeżeli polowanie jest wydzierżawione, „zwierzyna“ jest „przynależnością“ prawa polowania i „własnością“ dzierżawcy, z prawem przywłaszczania sobie poszczególnych sztuk. To też Art. 10 ustawy mówi o „właścicielu“ polowania.

„Kłusownik“ zatem nie nabywa własności na ubitej sztuce, lecz własność należy do właściciela polowania, który jako właściciel zwierzyny, przebywającej w jego obwodzie łowieckim, staje się również właścicielem poszczególnej sztuki ubitej (Art. 84 ustęp 1 ustawy łowieckiej), a nadto kłusownik zostaje ukarany (Art. 76 p. 3 tamże). Porówn. O. VII Nr. 550. Konsekwentnie również *sztuka zwierzyny*, która nie została „ubita“, lecz „zmarniała“, jest własnością właściciela polowania.

Nawet zwierzęta, które nie należą do „zwierzyny“ w ścisłym znaczeniu tego wyrazu, jak *wilki*, *kuny* i t. p. są „przynależnościami“ gruntu, albowiem Art. 10 ustawy łowieckiej postanawia, że te zwierzęta wolno zabijać tylko na własnym gruncie. Kto „w stanie konieczności“ (powyżej Art. 21) zabija wilka na cudzym gruncie, oczywiście nie może być karany, gdyż domniemywać należy zezwolenie właściciela gruntu lub uważać go za negotiorum gestora właściciela gruntu, ale własność wilka zabitego przypada właścicielowi gruntu (Art. 84 ustęp 1). Porówn. poniżej uw. 4.

Analogicznie należy oceniać *łowienie ryb*, według przepisów ogólnych Art. 21 *ustawy wodnej* z dn. 19 września 1922 r. (tekst jednolity Dz. U. z r. 1928 Nr. 62 poz. 574, Ustawod. polskie X str. 681 n.). *K. N.* § 960 ustęp 1 wyraźnie postanawia, że ryby, znajdujące się w prywatnych wodach zamkniętych, nie są niczyjemi.

3) Często zalicza się do „dzikich zwierząt“ również *gołębie*, *roje pszczół* i inne zwierzęta, gdy opuszczają swoje siedlisko i zatraciły zwyczaj powrotu do niego. Sądzę, że właściciel gołębi lub roju pszczół nie traci swej własności przez to, że te zwierzęta dostają się do cudzego gołębnika lub na cudzy grunt. *K. A.* § 384 w pierwszej części postanawia to wyraźnie. Utrata własności przez pobyt dłuższy tych zwierząt w cudzym domu, o której mówi *K. A.* § 384 w drugiej części (podobnie *K. N.* § 960, ustęp 3 i § 961) nie jest niczem uzasadniona; oczywiście właściciel musi wykazać swą własność. O „roju pszczół“ *K. Szw.* Art. 719 ustęp 3 wyraźnie postanawia: „Roje pszczół nie stają się niczyjemi przez to, że dostają się na cudzy grunt“.

Analogicznie *pies*, *kot*, *ptak* i t. p., które uciekły z domu, przez to nie stają się niczyjemi. Kto te zwierzęta zatrzymał u siebie, musi je zwrócić właścicielowi za zwrotem poczynionych nakładów.

4) *Lew*, który uciekł z cyrku, nie znajduje się w swej naturalnej wolności, a właściciel może żądać jego zwrotu. Kto

ubił takiego lwa nie staje się jego właścicielem. Porówn. powyżej uw. 2.

Do Art. 160.

- 1) Zob. powyżej Art. 154.
- 2) Zob. powyżej Art. 155.
- 3) Zob. powyżej Art. 156.
- 4) Zob. powyżej Art. 157.
- 5) Zob. powyżej Art. 158.
- 6) Zob. powyżej Art. 159.

7) Nadzór uprawnia władzę do wydawania rozporządzeń porządkowych np. w sprawie oznaczania czasu korzystania z rzeczy użytkowania powszechnego (parków, muzeów, ogrodów botanicznych) i t. p., w sprawie pobierania niewysokich opłat za korzystanie z rzeczy, w sprawie przechowywania rzeczy zgubionych, opuszczonych, porzuconych, skarbów i rzeczy niczych.

Rozporządzenia takie wydawać może oczywiście również autonomiczna władza przełożona lub władza delegowana (np. Dyrektor gimnazjum).

Nasze ustawodawstwo szczególne daje wyraz takiemu stanowisku. *Ustawa wodna* z dn. 19 września 1922 r. (tekst jednolity Dz. U. z r. 1928 Nr. 62 poz. 574, Ustawod. polskie X str. 681 n.) w Art. 32 daje Ministrowi prawo pobierania opłat „od statków płynących — na wodach publicznych i *prywatnych*“. Zaś ustawa z dnia 7 października 1921 r. o *przepisach porządkowych na drogach publicznych* (Dz. U. Nr. 89/ poz. 656, Ustawod. polskie II str. 696, z uwzględnieniem Rozp. Prezydenta z dn. 14 lutego 1928 r., Dz. U. Nr. 18, poz. 151, Ustawod. polskie IX str. 273) normuje szczegóły nadzoru.

Do Art. 161.

1) Uzależnienie nabycia nieruchomości ziemskiej od zezwolenia urzędu ziemskiego (Rozp. tymczasowe Rady Ministrów z dn. 1 września 1919 r. *normujące przenoszenie wła-*

sności nieruchomości ziemskich (Dz. U. Nr. 73 poz. 428, Ustawod. polskie I str. 337 n.) jest częściowym wyłączeniem z obiegu nieruchomości ziemskich, jak niem jest sprzedaż materiałów wybuchowych osobom prywatnym tylko za zezwoleniem władzy.

Natomiast postanowienie, że tylko osoba, trudniąca się rolnictwem, nabywać może gospodarstwo rolne, z parcelacji powstałe (*ustawa z dn. 28 grudnia 1925 r. o wykonaniu reformy rolnej*, Dz. U. z r. 1926 Nr. 1 poz. 1, Ustawod. polskie III, str. 3 n.) nie jest częściowym wyłączeniem z obiegu, jak nie jest niezgodnym z wolnością zawodową przepis, że pewne zawody (leczenie, adwokatura, prowadzenie apteki) i t. p. wykonywane być mogą tylko przez osoby, posiadające przepisane kwalifikacje.

Czy zakaz wywozu jest częściowym wyłączeniem z obiegu? Orzecznictwo austriackie w wyroku z r. 1864 zaprzeczyło temu. Zob. *Dbalowski* str. 901 do § 880 uw. 1. Sądzę, że takie stanowisko jest trafne, gdyż prawo normuje obieg tylko w granicach jednego państwa, a zakaz wywozu nie wyłącza rzeczy z obiegu wewnątrz państwa. Umowa o wywóz będzie zatem ważna, ale strona będzie wolna od wykonania umowy z powodu, za który nie ponosi odpowiedzialności. Natomiast strona będzie obowiązana do wykonania umowy z chwilą zniesienia zakazu. Jeżeli strona zawarła umowę po nastąpieniu zakazu, o czym druga strona nie wiedziała, w takim razie strona na podstawie swej „winy“ zobowiązana będzie do wynagrodzenia szkód i strat.

2) Np. wolne powietrze, jak wogóle wszystkie rzeczy, które uchylają się z pod władzy ludzkiej. Jeżeli jednak wolne powietrze zostaje ujęte, może ono być przedmiotem aktu prawnego.

3) Np. ustawy o sprzedaży materiałów wybuchowych, trucizn i t. p. Porówn. *Zoll* str. 180 Nr. 136.

4) Rzecz wyłączona z obiegu nie może być przedmiotem *aktu prawnego*, co oczywiście nie wyklucza, że ona może

być przedmiotem *stosunku prawnego*, np. rzecz publiczna jest własnością państwa lub ciała samorządowego.

„Zasiedzenie“ jest również aktem prawnym, i słusznie *K. C. Art. 2226* postanawia, że własność rzeczy wyłączonej z obiegu nie może być nabytą przez „przedawnienie“. Przepis taki miejsce swe ma w *przepisach prawa rzeczowego o nabywaniu własności* (np. w formie: „Wykluczone jest zasiedzenie rzeczy wyłączonych z obiegu“). Porówn. *K. A. §§ 1455 n.*

5) Przepis zaleca się ze względu na bezpieczeństwo publiczne lub stosunki gospodarcze, i słusznie zawiera go *K. A. § 880*. Jeżeli wyłączenie z obiegu nastąpiło po oddaniu rzeczy, akt jest ważny i strona nie jest obowiązana do zwrotu otrzymanej rzeczy; ale ustawa szczególna może oczywiście nakazać *konfiskatę* rzeczy nawet po jej oddaniu drugiej stronie.

6) Ztąd państwo nie może zaciągnąć pożyczki, dając w zastaw nieruchomości publiczne („na hipoteki na nieruchomościach publicznych“). Przeciwno temu nie przemawia, że państwo za swe długi odpowiada „całym swym majątkiem“. Albowiem pokrycie długów państwowych nastąpić musi przede wszystkim z podatków obywateli. Egzekucja na nieruchomościach publicznych przedstawiałaby „likwidację“ państwa. Oczywiście państwo może jakiejś nieruchomości odebrać charakter rzeczy publicznej i przez to uchylić jej wyłączenie z obiegu. Porówn. *Colin et Capitant* str. 725 n. Nr. 685—690.

Czy może być zawarty akt prawny względem *rzeczy przyszłej*, nie wyłączonej z obiegu, a obecnie jeszcze z obiegu wyłączonej. Np. Rada miejska nosi się z myślą wybudowania nowego ratusza i sprzedaży ratusza obecnego. Czy ważna będzie sprzedaż obecnego ratusza na wypadek urzeczywistnienia myśli Rady miejskiej? Sądzę, że zachodzi ważna sprzedaż z warunkiem zawieszającym, ale oczywiście tylko ze skutkiem zobowiązaniowym, a nie ze skutkiem rzeczowym.

7) Tylko rzeczy „służące“ kultowi religijnemu są wyłączone z obiegu. Jeżeli rzecz kultowi jeszcze nie „służy“ np. złoty kielich, zamówiony u jubilera, może on być przedmiotem aktu prawnego. Odkąd i dokąd rzecz służy kultowi religijnemu, o tem rozstrzygają przepisy odnośnego kultu.

Do rzeczy służących kultowi religijnemu zalicza się także *cmentarze*, o ile należą do organizacji wyznaniowej. Porówn. O. tom IV (1925) Nr. 494). „Przydział“ poszczególnych grobów jest wewnętrzną sprawą odnośnej organizacji wyznaniowej, która jedynie skutecznie może ten przydział. Porówn. O. tom VII Nr. 3. Przydział nabyty może być przedmiotem warunkowego aktu prawnego, uzależnionego od zezwolenia zarządu cmentarza na przydział. To wynika ze stanowiska cmentarza jako rzeczy służącej kultowi religijnemu. Odstąpienie grobowca członkowi odmiennego wyznania nie potrzebuje być uznane przez zarząd cmentarza, który tylko skrepowany będzie przepisami prawa przeciw „szykanie“. W tych zatem granicach grobowiec może być przedmiotem aktu prawnego. Porówn. O. T. str. 25 (Cmentarze). Jeżeli zarząd cmentarza odmówi zezwolenia na przydział, cały akt prawny będzie nieważny. Porówn. O. T. W. z r. 1925 Nr. 86, 88, 89.

8) Kwestja jest doniosła zwłaszcza w przypadku, gdy *rzecz publiczna* jest zarazem *rzeczą użytkowania powszechnego*. Słusznie p. *Br. Cetis*, O prawach przewozu na płynących wodach publicznych, *Gazeta administracji i policji państwowej* X (1928) Nr. 7 str. 681, podkreśla prawo państwa do nadzoru i kontroli; z drugiej strony jednakże nie można państwu zaprzeczyć własności, albowiem państwo może rzeczy odebrać charakter rzeczy użytkowania powszechnego. Dopóki zaś rzecz ma ten charakter, własność państwa lub ciała samorządowego jest ograniczona przez odnośny cel społeczny lub gospodarczy rzeczy. Porówn. powyżej do Art. 154 uw. 1, i do Art. 155 uw. 4.

Państwo lub ciało samorządowe nie może zatem rozporządzać dowolnie skarbami Muzeum, którego jest właścicielem, np. na pokrycie niedoboru budżetowego.

Jeżeli rzecz, będąca własnością państwa lub ciała samorządowego, ma być użyta na cel inny, niż wynika z jej dotychczasowego charakteru, w takim razie ten charakter musi jej wprzód być odebrany w prawie przepisany sposób, a zatem z reguły przez ustawę.

9) Jest to rzymska *actio popularis*, której dla ochrony prawa autorskiego domaga się *F. Zoll*, T. zw. *droit moral* w dziedzinie prawa autorskiego, Kraków 1929. W przykładzie przytoczonym powyżej w uw. 8 prawo do skargi sądowej służyć będzie nie tylko Dyrekcji dotkniętego Muzeum, o ile ono jest osobą prawną, ale również każdej osobie prywatnej, mającej w tem interes materialny lub moralny, a przede wszystkim przedstawicielom nauki i sztuki (Towarzystwa naukowe, Związek artystów i t. p.).

Terminologia.

Liczby umieszczone w rzędzie górnym, wskazują na artykuły **Projektu**; liczby za przecinkiem, na ustępy artykułu; p. na punkty artykułu.

Liczby umieszczone w rzędzie dolnym, wskazują na artykuły **Uzasadnienia**, małe liczby boczne na uwagi.

A.

actio de tigno iuncto $\frac{\quad}{134.4}$

actio iniuriarum $\frac{\quad}{155.3}$

actio popularis (skarga obywatelsk) $\frac{161, 4}{161.9}$

akt prawny

nieważność a-u p-ego $\frac{161, 2}{\quad}$

przedmiot a-u p-ego $\frac{161, 1. 4.}{148. 161^{4. 6.}}$

amortyzacja zob. kwota amortyzacyjna.

analogicznie zob. odpowiednio.

B.

budynek zob. zabudowanie.

C.

całość (rzecz złożona, zbiorowa, przedsiębiorstwo przedstawiają c.). 146. 147. 148. 151, 1.

cel, w c-u 157.²

cel społeczny lub gospodarczy
ograniczenie prawa przez c. s. l. g. rzeczy

154^{1.3.} 154.^{1.} 155.^{1.3.}

rzeczy 132 p. 2, 134. 135. 145. 146. 147. 150. 154, 1. 155. 161, 4.
154.^{1.} 155.^{3.4.} 161.^{8.}

rzeczy publicznej 154, 1.
154.^{1.} 155.⁴

rzeczy użytkowania powszechnego 155.
155.º 161.⁸

cena domu, mieszkania jako przynależność 132.³

commentarz zob. kult religijny.

cudza rzecz w stosunku do przynależności 134.

D.

dług

gruntowy jako rzecz ruchoma lub nieruchoma 131.³

jako część „majątku“ 148.⁵

jako przynależność 132.³ 134.¹ 151.² nak. 151.³

przejście d-u na skutek przejścia „majątku“ 148.⁶

rentowy jako rzecz ruchoma lub nieruchoma 131.³

z przedsiębiorstwa 151, 1.

dobranie materialne

Jako część przedsiębiorstwa 151.²

jako przedmiot własności 129.²

mają wartość pieniężną 148.¹

są rzeczą niezmysłową 142.¹

dobre obyczaje $\frac{150}{}$. porówn. zwyczaje.
dochód $\frac{138.4}{}$

dom zob. zabudowanie.

droga publiczna $\frac{154.}{155.1}$

drzewo jest przynależnością gruntu $\frac{132.2}{}$

działalność

sposób d-ci $\frac{150.}{}$

dzierżawca gruntu $\frac{134.1 138.3 139.1}{}$

inwentarz d-cy zob. inwentarz.

dzikie zwierzęta $\frac{159.}{159.2,4 160.7}$

E.

egzekucja zob. postępowanie egzekucyjne.

F.

fructus zob. owoc.

G.

gołębie są przynależnością $\frac{132 \text{ p. } 2}{159.3}$

górnictwo zob. prawo górnicze.

grunt $\frac{130.}{130.3}$. porówn. przynależność, rzecz nieruchoma.

dzierżawca g-u zob. dzierżawca

jako rzecz główna $\frac{132.7}{}$

niepodzielny $\frac{145.1}{}$

podzielny $\frac{145}{}$

podzielny w kierunku poziomym $\frac{145, 2.}{}$

H.

hipoteka

jako rzecz ruchoma lub nieruchoma $\frac{\text{---}}{131.3}$

obciążenia dóbr nieruchomych powinny być wpisane
w hipotece $\frac{\text{---}}{131.1}$

porzucenie rzeczy wpisanej w hipotece $\frac{\text{---}}{157.3}$

prawo do wpisania w hipotece $\frac{\text{---}}{148.6}$

prawo wodne wpisane w hipotece $\frac{\text{---}}{131.1.5}$

rzeczy wpisane w h-ce $\frac{\text{---}}{131.5}$

własność górnicza wpisana w h-ce $\frac{\text{---}}{131.1}$

I.

identyczność zob. tożsamość.

interes materialny $\frac{\text{---}}{161, 4.}$

moralny $\frac{\text{---}}{161, 4.}$

intabulacja hipoteki $\frac{\text{---}}{131.1}$

inventarz

dzierżawcy $\frac{\text{---}}{134.2}$

jest przynależnością $\frac{\text{---}}{134.2}$

właściciela gruntu $\frac{\text{---}}{134.1.2}$

ius ad rem $\frac{\text{---}}{148.6}$

K.

kaucja hipoteczna jako rzecz ruchoma lub nieruchoma $\frac{\text{---}}{131.3}$

klientela zob. przynależnością są: spis k-i.

kłusownik $\frac{\text{---}}{132.3}$

konfiskata $\frac{\quad}{161.5}$

kopalnia jako rzecz samoistna $\frac{\quad}{132.6}$; porówn. własność
górnicza i minerały.

księga gruntowa zob. Ks. hipoteczna.

hipoteczna $\frac{131}{\quad}$

rzecz wpisana w ks. h-ej $\frac{\quad}{131.3}$

kupon dywidendowy jest pożytkiem

i przynależnością $\frac{138.4}{\quad} \frac{139.1}{\quad}$

kwota amortyzacyjna $\frac{\quad}{138.5}$

L.

legitymacja procesowa przedsiębiorstwa $\frac{151, 2}{\quad}$

likwidacja przedsiębiorstwa $\frac{150. 153.}{\quad}$

list zastawny jako rzecz ruchoma lub nieruchoma $\frac{\quad}{131.3}$

lotnictwo zob. statek powietrzny i powietrze.

M.

majątek

czysty $\frac{148, 2}{\quad}$

jako całość $\frac{148. 149.}{147.1} \frac{\quad}{149.1}$

osobisty przedsiębiorcy $\frac{152, 1. 2.}{\quad}$

państwowy $\frac{\quad}{148.2} \frac{\quad}{161.6}$

przedsiębiorstwa $\frac{149. 152.}{\quad}$

przejście własności, wierzytelności, długów na skutek
przejścia majątku $\frac{\quad}{148.6}$

przyszły $\frac{\quad}{148.5}$

w znaczeniu „rzeczy“ $\frac{\quad}{129.1}$

samorządowy $\frac{\quad}{148.2} \frac{\quad}{161.6}$

m i e n i e $\frac{\quad}{148.^2}$

m i e s z k a n i e

własność do m-a $\frac{\quad}{134.^1. 145.^{2.3.}}$

m i n e r a ł y s ą p o ż y t k i e m i p r z y n a l e ż n o ś c i ą $\frac{134, 1.}{133.^3. 145.^2. 158.^2}$

N.

n a d z ó r p a ń s t w o w y l u b s a m o r z ą d o w y $\frac{160.}{159.^1. 160.^7}$

n a k ł a d y $\frac{140.}{138.^3}$

s ą p r z y n a l e ż n o ś c i ą $\frac{141.}{\quad}$

z w r o t n - ó w $\frac{\quad}{140.^1. 141.^1}$

n i e d o z w o l o n e p r z e d ś i ę b i o r s t w o $\frac{150.}{\quad}$

O.

o b l i g a c j a z a b e z p i e c z o n a n a g r u n c i e j a k o r z e c z r u c h o m a
l u b n i e r u c h o m a $\frac{\quad}{131.^3}$

p a k i e t o - c y j j a k o r z e c z z ł o ż o n a $\frac{\quad}{146.^1}$

o b r ó t r z e c z ą $\frac{154, 2}{\quad}$

u c z c i w y z o b. u c z c i w y.

o b y w a t e l s k a s k a r g a (a c t i o p o p u l a r i s) $\frac{161, 4.}{161.^9}$

o d p o w i e d n i o (a n a l o g i c z n i e) $\frac{131.}{131.^1}$

o d s e t k i z o b. p o ż y t k i.

o d s z k o d o w a n i e w r a z i e z a b r a n i a p r z y n a l e ż n o ś c i $\frac{134, 2}{\quad}$

o k n o z i m o w e $\frac{\quad}{132.^2. 135.^3. 136.^1}$

o k r ę t z o b. s t a t e k.

o w o c $\frac{138.^1}{\quad}$

c y w i l n y $\frac{\quad}{138.^{2.4.}}$

odłączony (fructus separati) $\overline{138.3}$
na pniu zob. zboże na pniu
jest przynależnością rzeczy macierzystej $\overline{139.}$

P.

park jako rzecz użytkowania powszechnego $\overline{155.3}$
patent przedsiębiorstwa zob. przedsiębiorstwo.
piętro
własność do p-a $\overline{134.1}$ $\overline{145.2.3.}$
płody zob. owoc.
podmiot przedsiębiorstwa $\overline{151, 2.}$
pole górnicze zob. prawo górnicze.
polowanie zob. prawo p-a.
posiadanie $\overline{148.3}$
rzeczy porzuconej $\overline{157, 2.}$
postępowanie egzekucyjne
w okręty $\overline{131.1}$
na przedsiębiorstwie $\overline{152, 2.}$
na przynależności $\overline{136.1}$
powietrze
jako przedmiot aktu prawnego $\overline{161.2}$
jest przynależnością $\overline{133. 134.}$
jako rzecz użytkowania powszechnego $\overline{155.1}$
zwierzchność nad p-m $\overline{133.2}$
pożytki $\overline{138. 139.}$
pożytkami są:
kupon dywidendy $\overline{138.4}$ $\overline{139.1}$
minerały $\overline{134.1}$ $\overline{138.4}$

odsetki $\overline{138.4.5.}$

zwierzyna $\overline{138.4}$

pr a w o

bezpośrednio ciężące na gruncie lub do niego przywiązane podlega przepisom dla nieruchomości $\overline{131.}$
 $\overline{131.1.4.}$

górnictwo $\overline{131.5.6.}$; porówn. własność górnictwo.

łowieckie zob. p-o polowania.

podmiotowe przedsiębiorcy $\overline{151.2.c}$

polowanie jest przynależnością gruntu $\overline{132.3}$ $\overline{137.1}$

jako przynależność rzeczy $\overline{132 p. 1}$
 $\overline{132.3}$ $\overline{151^2}$ nak.

jako przynależność przedsiębiorstwa $\overline{132.3}$ $\overline{151^2}$ nak Porówn.
przedsiębiorstwo.

używacza wynalazku, wzoru, znaku towarowego jest przynależnością $\overline{132.3}$

wodne, przywiązane do gruntu, podlega przepisom dla nieruchomości $\overline{131.1.4.}$ $\overline{132.3.6.}$

wodne jako przynależność $\overline{131.1}$

zabudowy $\overline{132.6}$ $\overline{134.1}$; porówn. zabudowanie.

przedmiot jako szersze pojęcie „rzeczy“ $\overline{129.1}$ $\overline{148.2}$

przedmiot stosunku prawnego $\overline{129.}$

przedsiębiorca $\overline{151, 2.}$
 $\overline{151.4}$

majątek osobisty p-ny $\overline{152, 1.}$

przedsiębiorstwo $\overline{149—153}$
 $\overline{147.1}$

legitymacja procesowa p-a $\overline{151, 2.}$

likwidacja p-a $\overline{150. 153.}$

majątek p-a $\frac{149. 152.}{150.}$
 niedozwolone $\frac{151, 2.}{151.^4}$
 podmiot p-a $\frac{151, 2.}{151.^4}$
 prawa wchodzące w skład p-a lub będące jego przyna-
 leżnością są:
 klienta $\frac{151.^{2,c}}{132.^3 151.^{2,d}}$
 patent $\frac{151.^{2,a}}{151.^{2,b}}$
 prawo wodne $\frac{151.^{2,a}}{151.^{2,b}}$
 uprawnienia górnicze $\frac{151.^{2,b}}{132.^3 151.^2 \text{ nak.}}$
 przynależności p-a $\frac{151, 2. 152, 1.}{151.^4}$
 ustawodawstwo szczególne o p-ie $\frac{149.^1}{132.^2 138.^1}$
 właściciel p-a $\frac{132-137.}{134.^1}$
 p r z y b y c i e $\frac{134.}{134.^1}$
 p r z y n a l e ż n o ś ć $\frac{135.}{131.^5 132.^3 159.^2}$
 w stosunku do rzeczy cudzej $\frac{136. 137.}{131.^5}$
 dzieli los prawny rzeczy głównej $\frac{135.}{137.^1 151.^2 \text{ nak.}}$
 gruntu $\frac{133.}{151.^2 \text{ nak.}}$
 odebranie charakteru p-ci $\frac{135.}{135.^{1,3}}$
 z prawa $\frac{136.}{136.}$
 przedsiębiorstwa $\frac{136.}{136.}$
 jest rzeczą samoistną $\frac{136.}{136.}$
 właściciel p-i $\frac{136.}{136.}$

przynależnościami są:

cena domu, mieszkania $\overline{132.3}$

ciało kopalniane $\overline{132.6}$

dług $\overline{132.3 \ 134.1}$

dokument $\overline{132.6}$

drzewo $\overline{132.2}$

dzikie zwierzęta $\overline{159.2}$

inwentarz $\overline{132.6}$

klienteli spis $\overline{132.6}$

kopalnia $\overline{133.3}$

kupon dywidendowy $\overline{138.4}$

minerały $\overline{133.3 \ 138.4}$

nakłady $\overline{141.}$

narzędzia $\overline{132.6}$

odsetki $\overline{138.4 \ 139.1}$

owoc $\overline{139 \ 138.4}$

patent $\overline{132.3 \ 151.2,d.}$

pożytki $\overline{139. \ 138.4}$

prawo $\overline{132.3,6. \ 151.2}$

prawo polowania $\overline{132.3 \ 137.1}$

prawo wodne $\overline{132.3 \ nak.6.}$

prawo do wynalazków, wzorów i znaków
towarowych $\overline{132.3}$

prawo zabudowy $\overline{132.3}$

pszczoły $\overline{159.3}$

rejestrowy zastaw rolniczy 132.³
rośliny 132.^{2,6}
ryby 132.⁶
rzeczy wpisane w księdze hipotecznej 131.⁵
skarb 158.²
służebność gruntowa 132.³
wapno 135.⁹
wierzytelność 132.³
woda 132.⁶
zabudowanie 132.^{2,6}
zakład pola górniczego 132.⁶
zboże na pniu zob. z b o ż e na pniu.
zwierzyna 132.^{3,6}. 138.⁴. 159.²
przynależność zob. przynależność.
przyrost 132.²

R.

reforma rolna (nabywanie gospodarstwa rolnego) 161.¹
rejestrowy zastaw rolniczy zob. przynależnością są:
roślina na cudzym gruncie 134.¹
roślina jako przynależność gruntu 132.²
ruchomość zob. rzecz ruchoma.
ryba jako przynależność wody 159.^{2 nak.}
rzecz
cudza zob. cudza rzecz.
gatunkowa 144. 146, 2. 147, 2.

T.

tożsamość rzeczy 146, 2. 147, 2
tytuł na okaziciela zob. utracony tytuł n. o.

U.

uczciwy obrót 152 p. 2.
umowa o dostarczenie nieruchomości 131.^{3.}
universitas iuris 148.^{2.} 151.^{1.}
uprawnienie górnicze 151.^{2, b.}
uszczerplenie prawa przez odebranie przyna-
leżności 136.
131.^{5.}
utracony tytuł na okaziciela 156.^{3.}
używalność ziemiska podlega przepisom dla nierucho-
mości 131.^{4.}

W.

wierzytelność
jako część majątku 151, 1.
148.^{5.}
z przedsiębiorstwa 151, 1.
przejście w-ci na skutek przejścia majątku 148.^{6.}
jako przynależność 132.^{3.} 134.^{1.} 151.² nak. 151.^{3.}
jako rzecz ruchoma 131.^{3.}
władza państwowa lub samorządowa 156, 2. 160.
własność
bonitarska 148.^{6.}
ciała samorządowego 154, 1.
154.^{2, 4.}

na cudzym gruncie $\overline{134.1.2. 138.3.}$
 dzierżawcy $\overline{134.2.3.}$
 górnicza $\overline{131.1.}$
 lokatora $\overline{134.2.3.}$
 majątku $\overline{148.}$
 do mieszkania $\overline{134.1. 145.2.3.}$
 państwa $\overline{154, 1. 154.2.4.}$
 patentu $\overline{148.3.}$
 do piętra $\overline{134.1. 145.2.3.}$
 pojęcie $\overline{148.3.}$
 pojęcie szerokie $\overline{148, 1. 148.2.3. 151.4. 154.2. 157.1. 158.1. 159.2.}$
 prawo wpisania w-ci do hipoteki $\overline{148.6.}$
 przedsiębiorstwa $\overline{148.3.}$
 publicjańska $\overline{146.6.}$
 „rzecz“ jako przedmiot w-ci $\overline{129.2. 148.2.}$
 rzeczy porzuconej $\overline{157, 2.}$
 uprawnień górniczych $\overline{148.1.}$

w o d a

jako przynależność $\overline{132.6.}$

publiczna $\overline{154.2. 155.1. 160.7.}$

w y n a l a z e k zob. p r a w o u ż y w a c z a w - u .

w y w ó z , z a k a z w - u $\overline{161.1.}$

w z b o g a c e n i e b e z p o d s t a w n e $\overline{134, 3. 134 4.}$

w z ó r zob. p r a w o u ż y w a c z a w - u .

Z.

- z a b u d o w a n i a przynależnością gruntu $\overline{132.2.}$
na cudzym gruncie $\overline{134.1.}$; porówn. prawo zabudowy
jako nieruchomości lub ruchomość $\overline{131.4.6.}$
- z a k a z w y w o z u $\overline{161.1.}$
- z a s i e d z e n i e aktem prawnym $\overline{161.4.}$
- z a s t a w rolniczy rejestrowy zob. przynależnościami
są:
- z a w ł a d n i ę c i e rzeczą $\overline{157, 2.}$
- z b o ż e na pniu na cudzym gruncie $\overline{134.1. 138.3. 139.1.}$
jest przynależnością $\overline{132.2.6. 134.1. 135.2.3. 138.1.3.}$
- z d o l n o ś ć do działania prawnego
przy porzucaniu rzeczy $\overline{157.2.}$
- z n a k towarowy zob. prawo użytkownika z-u tego
z w i e r z c h n o ś ć nad powietrzem $\overline{133.2.}$
- z w i e r z ę t a dzikie zob. dzikie.
gospodarcze zob. inwentarz.
- z w i e r z y n a jest przynależnością $\overline{132.3. 138.4. 159.2.}$
- z w y c z a j uczciwego obrotu $\overline{132 p. 2.}$; porówn. dobre
obyczaje.
-

SPIS RZECZY.

Objaśnienie skrótów	1
Uwaga wstępna	4
Uzasadnienie projektu	10
Terminologia	71

„Komisja Kodyfikacyjna“ ukazuje się zeszytami w miarę nagromadzonego materiału. Cenę pojedynczego zeszytu oznacza się w stosunku do liczby arkuszy.

Ogólnego zbioru № 51.

Wydawnictwo urzędowe Komisji Kodyfikacyjnej.

Drukarnia Mazowiecka, Warszawa, Szpitalna 1. Tel. 649-04

Druk ukończono dnia 12 marca 1931.